

**İnterdisipliner Yaklaşımla
HATAY'DA AFET DENEYİMİ
6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek**

Editör

Prof. Dr. Veysel Eren

İTERDİSİPLİNER YAKLAŞIMLA HATAY'DA AFET DENEYİMİ: 6 ŞUBAT 2023 DEPREMİNİ TARİHE NOT DÜŞMEK

Editör: Prof. Dr. Veysel Eren

Yayın No.: 4994
Beşeri Bilimler / Sosyoloj No.: 215
ISBN: 978-625-397-573-9
E-ISBN: 978-625-397-574-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eren, Veysel.

İnterdisipliner Yaklaşımla Hatay'da Afet Deneyimi: 6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek / Editör: Veysel Eren

1. Basım, XIV + 788 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-573-9

E-ISBN: 978-625-397-574-6

1. Afet 2. Dirençlilik 3. İyileşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1: SOSYAL, KÜLTÜREL, TARİHSEL VE EKONOMİK ETKİLER

AFET DÖNEMLERİNDE KOLEKTİF BELLEK VE MEKÂN ÜRETİMİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİNİN ARDINDAN ANTAKYA

Doç. Dr. Ferhat Arık - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASINDA HATAY'DAKİ SINIF ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİME İLİŞKİN DENEYİMLERİ VE ENDİŞELERİ

Prof. Dr. Mehmet Turan - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı

Arş. Gör. Zeynel Abidin Emir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı

HELENİSTİK DÖNEM VE ROMA DÖNEMİ'NDE ANTİOKHEİA/ANTAKYA'DA YAŞANAN DEPREMLERİN ETKİLERİ VE İMAR FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Hatice Pamir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMİNİN KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ: ANTAKYA KAMU YAPILARI ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Müge Çiftyürek - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Servet Özkan - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

DEPREMLER SONRASINDA ADLİ ANTROPOLOJİNİN ÖNEMİ VE UYGULAMALARI: HATAY'DAN BİR BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Evrim Tekeli - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü -

Dr. Öğr. Üyesi Cenk Güner - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü

REALİTENİN KURMACADA FARKLI YANSIMALARI: TÜRK ROMANINDA DEPREM

Prof. Dr. Orhan Oğuz - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ İKİNCİ SINIFTA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN DEPREM GÜNLÜKLERİ

Doç. Dr. Meryem Altun Ekiz - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

6 ŞUBAT DEPREMİ SONRASI HATAY'DA KADIN KOOPERATİFLERİNİN DURUMU

Dr.Öğr. Üyesi H. İbrahim Çelebi - Mustafa Kemal Üniversitesi Kırıkhan Meslekyüksek Okulu,
hicelebi@mku.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi İbrahim Arısal - Mustafa Kemal Üniversitesi Kırıkhan Meslekyüksek Okulu,
iarısal@mku.edu.tr

YÜZYILIN FELAKETİNİN HATAY DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ

Öğr. Gör. Zeynep Eraldemir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Antakya Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü

DEPREM SONRASI İKTİSADİ KALKINMA VE REKONSTRÜKSİYON SÜRECİ: HATAY İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Doç. Dr. Soner Akın - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, sakin@mku.edu.tr,
ORCID:0000-0002-2403-8041

BELİREN YETİŞKİNLİKTE UMUT DÜZEYİNİN TRAVMA SONRASI DEĞİŞİME ETKİSİNDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Sezai Demir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMİN ANTAKYA'DAKİ KOBİ'LERİN TOPARLANMALARI VE YENİ OLANAKLAR SAĞLAMALARINA ETKİSİ

Doç. Dr. Metin Reyhanoğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Doktora Öğrencisi Muhene Habiboğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Doktora Programı

6-20 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNİN HATAY TURİZMİNE VE GASTRONOMİSİNE ETKİLERİ

Öğr. Gör. Dr. Hasibe Utku Çelik Gençoğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Öğr. Gör. Hilal Öz - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Öğr. Gör. Nurhayat İflazoğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi Senem Etyemez - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

İLKOKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ ARACILIĞIYLA DEPREM BİLİNCİ VE HAZIRLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ

Prof. Dr. Mehmet Turan - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi

Arş. Gör. Zeynel Abidin Emir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi

KENT-BELLEK-AİDİYET: 2023 DEPREMİ SONRASI SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT-BİREY İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Dr. Azra K. Nazlı - Mustafa Kemal Üniversitesi İletişim Fakültesi

DEPREMİ EDEBİYAT ARACILIĞIYLA OKUMAK: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE DEPREM

Doç. Dr. Ahmet Evis - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

AFET SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA 6-20 ŞUBAT DEPREMLERİ SONRASI HATAY'DAN ZORUNLU GÖÇ VE GERİYE DÖNÜŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi Hediye İlayda Kıpalev - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Araştırmaları Anabilim Dalı

Doç. Dr. İlbey Dölek - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Araştırmaları Anabilim Dalı

DOĞAL AFETLER VE YERİNDEN EDİLME: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ

Arş. Gör. Hasret Duman - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

6 ŞUBAT DEPREMİ ÖNCESİ VE SONRASINDA ANTAKYA KENTSEL SİT ALANININ SOSYAL YAŞAM VE FİZİKİ YAPILANMADAKİ ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi F. Mine Temiz - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN ASRİN FELAKTİ HATAY DEPREMİ

Doç. Dr. Mehmet Duruel - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Reyhanlı Sosyal Bilimler MYO

ANTAKYA'DAN ANTİOKHEİA'YA DEPREMİN ARKEOLOJİSİ RETROSPEKTİF BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Banu Özdilek - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Bölüm 2:

TIBBİ, ZİRAİ, EKOLOJİK VE MEKÂNSAL ETKİLER

AFETLERDE BİREYLERİN KİMLİKLERİNİN TESPİTİNDE ADLİ ANTROPOLOGLARIN ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza Can - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü

Prof. Dr. Derya Atamtürk - İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü

Prof. Dr. İzzet Duyar - İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü

ACI BİR TECRÜBE: HATAY DEPREMİ DENEYİMİ

Prof. Dr. Ali Karakuş - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Polat - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Anabilim Dalı

DEPREMİN HATAY'DA HALK SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Prof. Dr. Tacettin İnandı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Ata Sökmen Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

HATAY YERLEŞME TARİHİNDE DEPREMSELLİK VE ŐEHİRİŐİ ARAZİ KULLANIMI

Prof. Dr. Tülay cal - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

Yüksek Lisans Ğrencisi Abdullah Yıldız - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya ABD

6 ŞUBAT DEPREMLERİNİN EKSENİNDE HATAY'DA KRONİK BULAŞICI OLMAYAN HASTALIKLARIN YÖNETİMİ

ÖĞr. Gör. Dr. Selva Ezgi AŞkar - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi EĞitim Koordinatörlüğü

ÖĞr. Gör. Dr. Keriman Aytekin Kanadlı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi EĞitim Koordinatörlüğü

"ASRIN FELAKETİ" 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNİN HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİLERİ

ÖĞr. Gör. Dr. Keriman Aytekin Kanadlı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi EĞitim Koordinatörlüğü

ÖĞr. Gör. Dr. Selva Ezgi AŞkar - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi EĞitim Koordinatörlüğü

6 VE 20 ŞUBAT 2023 TARİHLİ DEPREMLER SONRASI ANTAKYA'DAKİ BAZI TARİHİ YAPILARDA OLUŞAN HASARLARIN ARAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖĞr. Gör. Mehmet Pınar - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sanat Tasarım Meslek Yüksekokulu Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü

ZEMİN (TOPRAK) ÖZELLİKLERİNİN 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNDE HATAY'DAKİ HASAR ŞİDDETİNE ETKİSİ

Prof. Dr. Necat AĞca - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü

HATAY İLİNDE DEPREMİN HAYVANSAL ÜRETİME ETKİSİ VE MUHTEMEL SONUÇLARI

Prof. Dr. Gülşen Keskin - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Doç. Dr. Nuran Tapkı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Prof. Dr. Erdal Dağıstan - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Prof. Dr. İbrahim Tapkı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Zootekni Bölümü

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİNİN HATAY İLİNDE TARIMA DAYALI SANAYİ İŞLETMELERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. OĞuz Parlakay - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
oparlakay@mku.edu.tr

Doç. Dr. Ahmet Duran Çelik - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Dr. ÖĞr. Üyesi Tuğçe Sarıoğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

DEPREMLERDE YAŞLI BİREYLER

Öğr. Gör. İlknur Karakaya - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Songül Demir - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

HATAY İLİNİN DEPREM HAZIRLIĞI VE DEPREM TECRÜBESİ

Gülşah Ayvazoğlu - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü

DEPREM SONRASI ANTAKYA ATATÜRK PARKI TOPLANMA ALANININ UYGUNLUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Çağrı Ünal - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sanat ve Tasarım Meslek Yüksekokulu

Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü

Doç. Dr. Aylin Salıcı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

HATAY İL MERKEZİNDEKİ AÇIK VE YEŞİL ALANLARIN ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI KULLANIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ergin Canpolat - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Aylin Salıcı - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Bilge Çakır - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

DEPREMİN BİTKİ GEN KAYNAKLARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Doç. Dr. Ömer Faruk Coşkun - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

Prof. Dr. Oğuzhan Çalışkan - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

Prof. Dr. Kazım Mavi - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

Prof. Dr. Safder Bayazıt - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

AFET BÖLGELERİNDE SAĞLIK HİZMETLERİ İNSAN KAYNAĞI YÖNETİMİ

Öğr. Gör. Dr. Bircan Kara - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Polat - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi

DEPREM SONRASI EKSTREMİTE KAYBI YAŞAYAN ÇOCUKLARDA FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi Sabiha Bezgin - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü

DEPREM SÜRECİNDE HATAY'DAKİ FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Esra Doğru Hüzmeli - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü

ÖZEL REHABİLİTASYON OKULLARINDA TEDAVİ GÖRMEKTE OLAN ENGELLİ ÇOCUKLARA TÜRKİYE 6 - 20 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI NE OLDU?

Prof. Dr. Hasan Hallaçeli - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ortopedi ve Travmatoloji Bölümü

Doç. Dr. Fatma ÖZ - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi Bölümü

6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ SONRASI ANTAKYA'DA (HATAY) ENKAZ KALDIRMA SÜRECİNDE HAVA KİRLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Şimşek - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Yücel Dinç - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

HATAY'DA 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI YERLEŞMELER VE FAYLARIN MEKÂNSAL İLİŞKİLERİNİN CBS (COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ) TABANLI ANALİZİ

Doç. Dr. Reşat Geçen - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Topuz - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNE FİZİKSEL BAKIŞ

Doç. Dr. Berna Çatıkkaş - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ xiii

Bölüm 1: SOSYAL, KÜLTÜREL, TARİHSEL VE EKONOMİK ETKİLER

**AFET DÖNEMLERİNDE KOLEKTİF BELLEK VE MEKÂN ÜRETİMİ:
6 ŞUBAT DEPREMLERİNİN ARDINDAN ANTAKYA.....3**

Ferhat Arık

**6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASINDA HATAY'DAKİ SINIF ÖĞRETMENLERİNİN
EĞİTİME İLİŞKİN DENEYİMLERİ VE ENDİŞELERİ 21**

Mehmet Turan - Zeynel Abidin Emir

**HELENİSTİK DÖNEM VE ROMA DÖNEMİ'NDE ANTİOKHEİA/ANTAKY'DA YAŞANAN
DEPREMLERİN ETKİLERİ VE İMAR FAALİYETLERİ 33**

Hatice Pamir

**6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMİNİN KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ: ANTAKYA
KAMU YAPILARI ÖRNEĞİ 93**

Müge Çiftyürek - Servet Özkan

**DEPREMLER SONRASINDA ADLİ ANTROPOLOJİNİN ÖNEMİ VE UYGULAMALARI:
HATAY'DAN BİR BAKIŞ 123**

Evrin Tekeli - Cenk Güner

REALİTENİN KURMACADA FARKLI YANSIMALARI: TÜRK ROMANINDA DEPREM 135

Orhan Oğuz

**BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ İKİNCİ SINIFTA ÖĞRENİM GÖREN
ÖĞRENCİLERİN DEPREM GÜNLÜKLERİ 149**

Meryem Altun Ekiz

6 ŞUBAT DEPREMİ SONRASI HATAY'DA KADIN KOOPERATİFLERİNİN DURUMU 167

H. İbrahim Çelebi - İbrahim Arısal

YÜZYILIN FELAKETİNİN HATAY DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ.....	185
Zeynep Eraldemir	
DEPREM SONRASI İKTİSADİ KALKINMA VE REKONSTRÜKSİYON SÜRECİ: HATAY İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ.....	203
Soner Akın	
BELİREN YETİŞKİNLİKTE UMUT DÜZEYİNİN TRAVMA SONRASI DEĞİŞİME ETKİSİNDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ.....	229
Sezai Demir	
KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMİN ANTAKYA'DAKİ KOBİ'LERİN TOPARLANMALARI VE YENİ OLANAKLAR SAĞLAMALARINA ETKİSİ.....	243
Metin Reyhanoğlu - Muhene Habiboğlu	
6-20 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNİN HATAY TURİZMİNE VE GASTRONOMİSİNE ETKİLERİ	271
Hasibe Utku Çelik Gençoğlu - Hilal Öz - Nurhayat İflazoğlu - Senem Etyemez	
İLKOKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ ARACILIĞIYLA DEPREM BİLİNCİ VE HAZIRLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ	279
Mehmet Turan - Zeynel Abidin Emir	
KENT-BELLEK-AİDİYET: 2023 DEPREMİ SONRASI SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT-BİREY İLİŞKİSİ	291
Azra K. Nazlı	
DEPREMİ EDEBİYAT ARACILIĞIYLA OKUMAK: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE DEPREM	305
Ahmet Evis	
AFET SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA 6-20 ŞUBAT DEPREMLERİ SONRASI HATAY'DAN ZORUNLU GÖÇ VE GERİYE DÖNÜŞ	319
Hediye İlayda Kipalev - İlbey Dölek	
DOĞAL AFETLER VE YERİNDEN EDİLME: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ.....	341
Hasret Duman	
6 ŞUBAT DEPREMİ ÖNCESİ VE SONRASINDA ANTAKYA KENTSEL SİT ALANININ SOSYAL YAŞAM VE FİZİKİ YAPILANMADAKİ ROLÜ	363
F. Mine Temiz	

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN ASRİN FELAKETİ HATAY DEPREMİ.....391
Mehmet Duruel

ANTAKYA'DAN ANTİOKHEİA'YA DEPREMİN ARKEOLOJİSİ RETROSPEKTİF BİR BAKIŞ 409
Banu Özdilek

Bölüm 2:
TIBBİ, ZİRAİ, EKOLOJİK VE MEKÂNSAL ETKİLER

AFETLERDE BİREYLERİN KİMLİKLERİNİN TESPİTİNDE ADLİ ANTROPOLOGLARIN ROLÜ ..433
Ali Rıza Can - Derya Atamtürk - İzzet Duyar

ACI BİR TECRÜBE: HATAY DEPREMİ DENEYİMİ 447
Ali Karakuş - Mustafa Polat

DEPREMİN HATAY'DA HALK SAĞLIĞINA ETKİLERİ.....457
Tacettin İnandı

HATAY YERLEŞME TARİHİNDE DEPREMSELLİK VE ŞEHİRİÇİ ARAZİ KULLANIMI.....473
Tülay Öcal - Abdullah Yıldız

**6 ŞUBAT DEPREMLERİNİN EKSENİNDE HATAY'DA KRONİK BULAŞICI OLMAYAN
HASTALIKLARIN YÖNETİMİ 497**
Selva Ezgi Aşkar - Keriman Aytekin Kanadlı

**"ASRİN FELAKETİ" 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNİN HATAY MUSTAFA KEMAL
ÜNİVERSİTESİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİLERİ 517**
Keriman Aytekin Kanadlı - Selva Ezgi Aşkar

**6 VE 20 ŞUBAT 2023 TARİHLİ DEPREMLER SONRASI ANTAKYA'DAKİ BAZI TARİHİ
YAPILARDA OLUŞAN HASARLARIN ARAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ 533**
Mehmet Pınar

**ZEMİN (TOPRAK) ÖZELLİKLERİNİN 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNDE
HATAY'DAKİ HASAR ŞİDDETİNE ETKİSİ 545**
Necat Ağca

HATAY İLİNDE DEPREMİN HAYVANSAL ÜRETİME ETKİSİ VE MUHTEMEL SONUÇLARI ...561
Gülşen Keskin - Nuran Tapkı - Erdal Dağıstan - İbrahim Tapkı

**6 ŞUBAT 2023 DEPREMİNİN HATAY İLİNDE TARIMA DAYALI SANAYİ İŞLETMELERİNE
ETKİLERİNİN İNCELENMESİ 577**
Oğuz Parlakay - Ahmet Duran Çelik - Tuğçe Sarıoğlu

DEPREMLERDE YAŞLI BİREYLER.....	589
İlknur Karakaya - Songül Demir	
HATAY İLİNİN DEPREM HAZIRLIĞI VE DEPREM TECRÜBESİ	601
Gülşah Ayvazoğlu	
DEPREM SONRASI ANTAKYA ATATÜRK PARKI TOPLANMA ALANININ UYGUNLUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMASI	635
Çağrı Ünal - Aylin Salıcı	
HATAY İL MERKEZİNDEKİ AÇIK VE YEŞİL ALANLARIN ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI KULLANIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	653
Ergin Canpolat - Aylin Salıcı - Bilge Çakır	
DEPREMİN BİTKİ GEN KAYNAKLARI ÜZERİNE ETKİLERİ	671
Ömer Faruk Coşkun - Oğuzhan Çalışkan - Kazım Mavi - Safder Bayazıt	
AFET BÖLGELERİNDE SAĞLIK HİZMETLERİ İNSAN KAYNAĞI YÖNETİMİ.....	691
Bircan Kara - Mustafa Polat	
DEPREM SONRASI EKSTREMİTE KAYBI YAŞAYAN ÇOCUKLARDA FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON SÜRECİ	705
Sabiha Bezin	
DEPREM SÜRECİNDE HATAY'DAKİ FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	719
Esra Doğru Hüzmeli	
ÖZEL REHABİLİTASYON OKULLARINDA TEDAVİ GÖRMEKTE OLAN ENGELLİ ÇOCUKLARA TÜRKİYE 6 - 20 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI NE OLDU?	731
Hasan Hallaçeli - Fatma Öz	
6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ SONRASI ANTAKYA'DA (HATAY) ENKAZ KALDIRMA SÜRECİNDE HAVA KİRLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	743
Mesut Şimşek - Yücel Dinç	
HATAY'DA 6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASI YERLEŞMELER VE FAYLARIN MEKÂNSAL İLİŞKİLERİNİN CBS (COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ) TABANLI ANALİZİ	763
Reşat Geçen -Muhammet Topuz	
6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNE FİZİKSEL BAKIŞ	773
Berna Çatıkkaş	

HELENİSTİK DÖNEM VE ROMA DÖNEMİ'NDE ANTIÖKHEİA/ANTAKYA'DA YAŞANAN DEPREMLERİN ETKİLERİ VE İMAR FAALİYETLERİ

Hatice Pamir

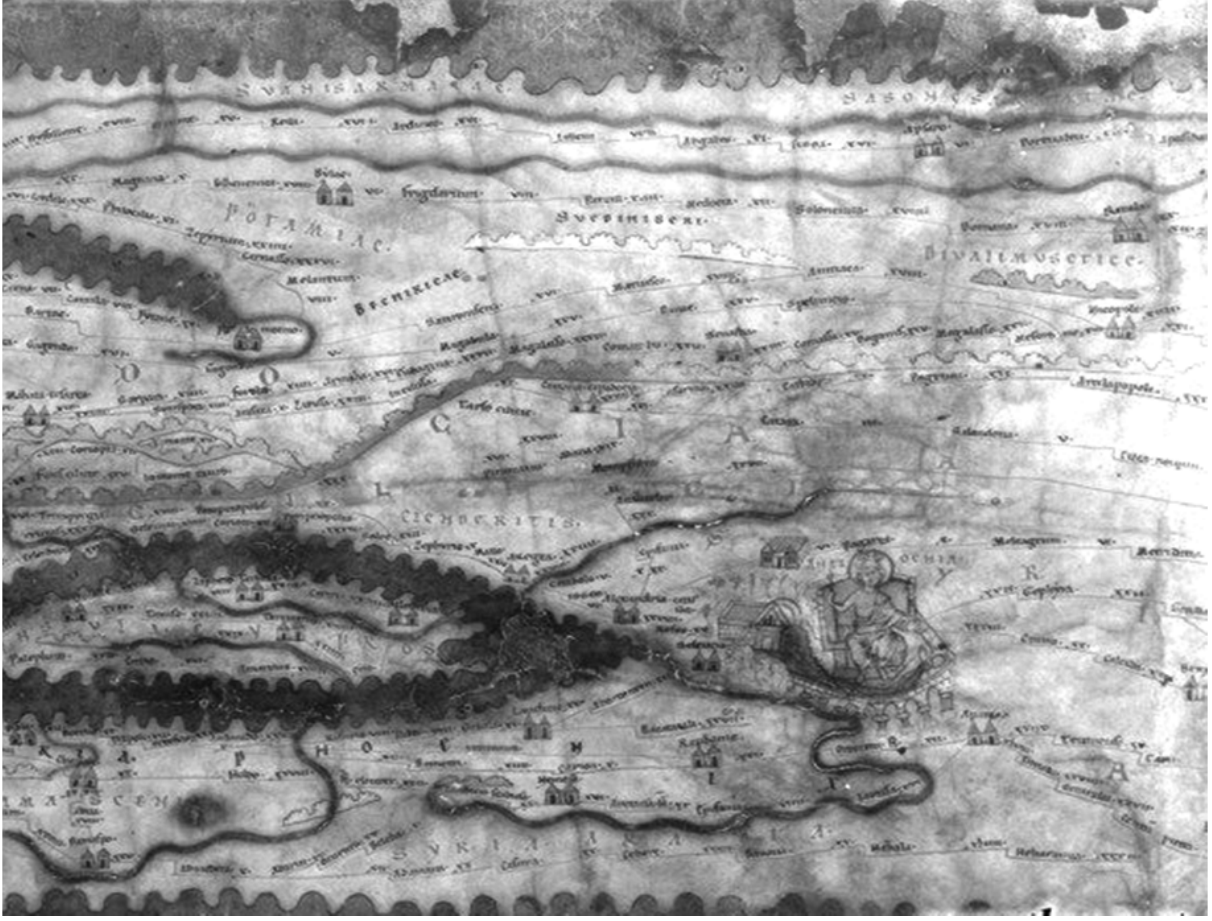
Giriş

Antiokheia (Antiokheia Megale, Antiokheia epi Daphne, Antiokheia ad Oron-tem, Antiokheia tes Metropoleos) günümüzdeki adıyla Antakya¹ doğuda Fırat vadisi ve batıda Akdeniz limanları, kuzeyde Ephessos ve güneyde Kudüs arasındaki ticaret yolunun kavşağında yer alan antikçağın önemli metropol kenti; Doğu'nun (İran'a kadar) ve Batı'nın (Roma'ya kadar) kültürel ve ekonomik güçlerinin buluştuğu ve Roma ve erken Bizans dönemlerinin ana eğilimlerinin yaşandığı merkez olmuştur (Görsel 1).²

---

¹ Kentin kuruluşundaki adı olan Antokheia, MS 638 de kentin Araplar tarafından fethinden sonra Antakiye'ye dönüşmüştür. Bu çalışmada Antiokheia'nın Türkçeleşmiş hali olan Antakya adı kullanılacaktır.

² Antakya'nın tarihi ile ilgili başlıca kaynak G. Downey'nin 1961 baskılı "The History of Antioch: From Seleucus to the Arab Conquest" adlı kitabıdır. Bu kitap Antiokheia/Antakya üzerine yazılan kitaplarda ilk başvuru kaynağı olmuştur. Antakya'nın ilk çağ tarihi üzerine birçok yayın mevcuttur, temel kaynak olması nedeniyle bu makalede yukarıda anılan kitap kullanılmıştır.

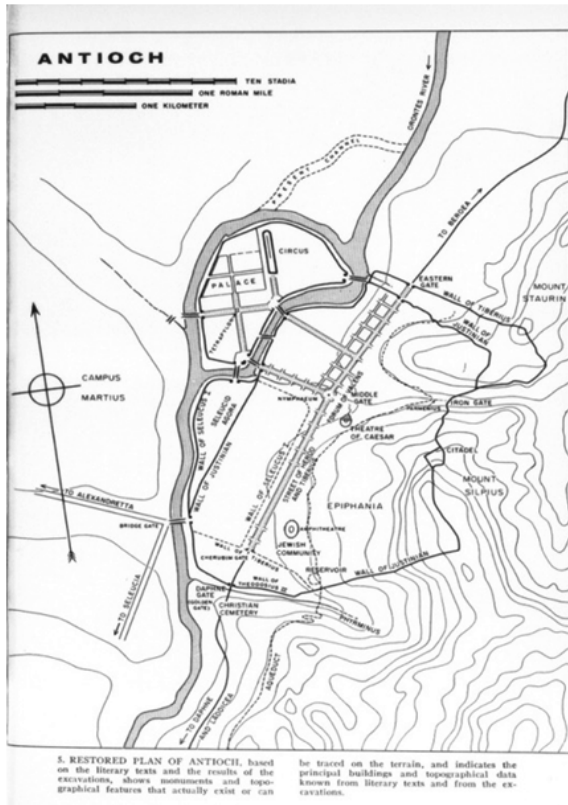

Görsel 1: 4. Yüzyıla Ait Roma Ticaret Yolları Üzerindeki Kentleri Gösterir, Tabula Peutingeriana Haritasında Antiochia/Antakya'nın Yerini Gösteren Tasvir. Section 9 east, https://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/medium_zoom/original_map

MÖ 300 yılında I. Seleukos tarafından babası Antiokhos adına kurulmuş olan kent, sınırları doğuda Semerkand'dan batıda Sardes'e kadar uzanan geniş topraklara uzanan Seleukos Krallığına başkentlik yapmış; Roma İmparatorluğu Dönemi'nde ise doğudaki Suriye Eyaleti'nin yönetim merkezi ve o dönemin üç büyük metropol kentinden biri olmuştur.³ MÖ 300 yılında kuruluşundan MS 6. Yüzyıl sonlarına kadar uzun tarihi boyunca, özellikle 6. Yüzyılda yaşadığı felaketler dizisi olan ve kentin sonunu getiren deprem, kıtlık, sel felaketleri gibi doğal etkenler ile savaş, isyan, işgal, yangın, veba salgını gibi beşeri etkenlerle yıkılana kadar, sahip olduğu zengin kültürü göz kamaştırmış bir şehir olarak antik kaynaklarda övgüyle bahsedilir.⁴ Helenistik, Roma ve Erken Bizans dünyalarının büyük merkezleri arasında yer alan ve eski çağ dünyasında özel bir yere sahip olmasına rağmen Antiocheia'nın kaderi Alexandria (İskenderiye), Konstantinopolis (bugünkü İstanbul) ve Roma'dan tamamen farklıdır. Antakya

³ Pamir 2014b, 251vd.

⁴ Kondoleon 2000, 3 vd.

Görsel 2: Antakya 1932-1938 Yılı Kazı Verilerine Dayanılarak Yapılmış Kentin Sınırlarını Belirli Yapılarını Gösteren Topografik Harita. C.R. Morey, *The Mosaics of Antioch* 1938, s. 17.

mi'nde giderek büyümüş, kent surlarının dışında uzanan kenar mahalleleri ile büyük bir metropole dönüşmüştür⁷(Görsel 2).

Kentin I. Seleukos tarafından ilk kurulan mahallesi bugün 'Haraparası' denilen mevkide olduğu ileri sürülür.⁸ Kentin MÖ 3. ve 2. yüzyılda II. Seleukos Kallinikos (MÖ 246-226) tarafından kurulan ikinci ve III. Antiokhos (MÖ 223-187) tarafından kurulan üçüncü mahalleleri ise Asi Nehri'nin kolları ile çevrelenen ve 'Ada' olarak adlandırılan mevkidedir.⁹ Burası zaman içinde tamamen kara-

dışındaki kentler büyük ve görkemli kentler olarak varlığını sürdürmüştü, Antakya ise yaşadığı doğal ve beşerî felaketlerin sonucunda giderek önemini yitirmişti.

Antakya, Habibi Neccar Dağı'nın batı yamaçları ile Asi Nehri arasındaki taşkın ova düzlüğünde düzenli kent planlamasına sahiptir. Kent, Habibi Neccar Dağı'nın eteğinden uzanan ve kentin omurgasını oluşturan bugünkü adıyla Kurtuluş Caddesi'ni Roma Dönemi'ndeki adıyla *Herod Caddesi*'ni, Habib Neccar Dağı'ndan Asi Nehri'ne doğru uzanan sokakların kestiği ızgara plan esasına göre kurulmuştur. Kentin planı Seleukus'un atadığı Mimar *Xenarius* tarafından uygulanmıştır.⁵ Bu cadde ve sokakların oluşturduğu yapı ada-

ları(*insula*) güneybatıya bakacak şekilde konumlanmış; böylece yazın Asi Vadisi oluşu üzerinden denizden gelen serin hava, kışın ise güneş ışınlarından yararlanacak şekilde yerleştirilmiştir.⁶ Başlangıçta 225 hektar olarak planlanan kent Roma Döne-

⁵ Downey 1961, 70; Malalas Chron. 200.; Kentin büyüklüğü için bakınız: Downey 1961, 79; Kentin kuruluşu için bakınız: Downey 1961, 55, 67,70; Tzetzes 2015, 7.19 (Hikâye 118)'daki kayıta: Seleukos Antiokheia adında 24 kent kurdu, Antokheia'nın kuruluşu sırasında Attaeus, Perittas ve Anaxicrates'i (ktismaton epistatas) bina teftişinden sorumlu kimseler olarak atadı şeklinde belirtilmiştir.

⁶ Kentin kuruluşundan bu yana gelişimi ve süreç içindeki dönüşümü için bkz. Sauvaget 1934, 81-116; Weulersse 1934, 27-79; Pinon 2004, 191-219; Demir 2004, 221-238. Pamir-Sezgin 2016, 251 vd.

⁷ Downey 1961, 78-79.

⁸ Downey 1961, 77-78

⁹ Downey 1961, 90, 92.; Poccardi 1995, 993-1023

laşmış olup, günümüzde 'Küçük Dalyan Mahallesi' olarak adlandırılan yerdir. Kentin dördüncü mahallesi ise IV. Antiokhos Epiphanes tarafından kurulan "Epiphaneia" ise günümüzde Affan olarak adlandırılan Antakya'nın tarihî kent dokusunun bulunduğu mahallelerin altında uzanmaktadır.¹⁰

Kentin kuruluşundan itibaren etnik grupların oluşturduğu mahalleler başlangıçta Makedonların ve Veteran askerlerin oturduğu mahalle; Giritli, Argoslu ve Atinalı yerleşimcilerin oturduğu mahalle; Yahudilerin oturduğu mahalle ve yerel halkın oturduğu mahalledir.¹¹ Roma Dönemi'nde bu mahallelerin sayısının arttığı, MS 4. yüzyılda 18 mahalle olduğu ve her mahallenin kendi halk hamamlarının bulunduğu, kentin kalabalık nüfusa sahip olduğu aktarılır.¹²

Asi Nehri'nin (Orontes, Arantu, Aksios) doğusu boyunca inşa edilen yapılar ve Habibi Neccar (Silpios) Dağı'nın taçlandığı bir tepeler sırası ile çevrelenen şehir, görsel olarak muhteşem bir peyzaj sunmaktadır. Kentin bu denli büyümesinde, akarsu seyir imkânı sunan kıyı bölgesi ile iç bölgeleri bağlayan Asi nehrinin kenarında yer alması ve Akdeniz'e bağlanmasını sağlayan liman kenti Seleuceia Pieria (Çevlik- Samandağ) dan yaklaşık 25 km (on beş mil, bir günlük yelkenli uzaklığı) önemli etkenlerden biri olmuştur. Kentin güney kenarında konumlandığı Amik Ovası'nın ve Aşağı Asi Vadisi'nin verimliliği, tarımsal zenginliği, çevresindeki ormanlık alanlar ve tepelik platoların tarımsal potansiyeli için elverişli iklim koşulları ve tahıl, taze ürün, zeytin ve şarapla kentin halkı iyi bir şekilde beslenmiş ve zenginleşmiştir. Bir yönetim merkezi olarak Antiokheia, Suriye'nin idari merkezi ve Roma'nın doğusunun önde gelen şehriydi. Kuruluşundan itibaren antik geleneği miras alan Antakya Helen kültürünü yaşatan kent olarak Romalı yazarlar şehri sık sık Atina ile karşılaştırmıştır.¹³ Kent, Hristiyanlığın evrensel bir dine dönüşmesinde önemli bir rolü üstlenmiş; kentleri birbirine bağlayan yolların kavşak noktasındaki konumu ile doğu-batı, güney-kuzey arasındaki iletişimin ve kültürel aktarımın sağlandığı kavşak noktası olmuştur. Roma imparatorluğunun doğu Akdeniz siyasetinin yürütüldüğü merkezi konumunda olan Antiokheia'da özellikle doğuya Perslere (Parth ve Sasani) karşı yapılan seferlerde askerî üs konumunda olması kentte diğer kentlere göre üstün bir statü sağlamışsa da bu konumu Antiokheia'yı bir hedef hâline getirmiş, 4. yüzyıldan itibaren Sasani işgal ve istilasına uğramasına yol açmıştır.

¹⁰ Pamir-Sezgin 2016, 252.

¹¹ Downey 1961, 79-80

¹² Downey 1961, 582-583: Kentin nüfusu kentin büyümesi ile eş zamanlı olarak artmıştır. Trajanus döneminde kentin nüfusu 200.000, Libanus' un aktarımlarında 150.000 dir.; Kentin nüfusu ile ilgili olarak 526 depreminde 250.000-300.000 kişinin öldüğü aktarılır. Bunlar dikkate alınacak olursa kentin nüfusunun 5. Ve 6. Yüzyıllarda artmış olduğu açıktır.; Pamir 2008, 945.

¹³ Kondoleon 2000, 4.

Antakya'nın içinde bulunduğu coğrafi koşulları hem şansı hem de talihsizliği olmuştur. Bölgeleri birbirine bağlayan doğal geçitlerin kenti tehdit ve işgallere açık hale getirmesi nedeniyle savaş ve işgallere maruz kalmış; jeolojik yapısına bağlı olarak yaşadığı sayısız depremler kentin birçok kez yıkılmasına yol açmıştır. Antiokheia'nın tahribinde beşerî etkenler olan savaş, işgal ve politik çatışmalar, isyan ve yangınlar gibi beşerî etkenlerin yanı sıra doğal etkenlerden de tarihi boyunca çok etkilenmiştir. Ani bastıran yoğun yağışların yarattığı seller ve Habibi Neccar (Silpios) dağının yamaçlarından süpürülen erozyon toprağının yarattığı sorunlar, belki de en ağırı olan depremlerin yarattığı hasar kentin kaderinde etkili olmuştur. Kente dair son imar faaliyeti Bizans imparatoru Justinianus'un büyük onarım ve yatırımlarına rağmen Antakya eski ihtişamına kavuşmakta zorlanmıştır. Kentin morfolojisini değiştiren, kentsel planını ve yapılaşmasını doğrudan etkileyen depremlerin yarattığı tahribatın etkisi büyük olmuş 6. yüzyıldaki depremlerin ardından kentin yayılım sınırları değişmiştir.¹⁴ Büyük ölçüde azalmış olsa da Antakya, 638'den onuncu yüzyıla kadar Arap egemenliği altında bir şehir olarak hayatta kalmış; daha sonra bir Bizans şehri ve ardından Haçlı seferleri sırasında bir Frank prensliği olarak yeniden canlanmıştır. Haçlı dönemi sonrasında Antakya giderek küçülmüş, Halep'e bağlı küçük ölçekli bir kente dönüşmüştür.

Antakya'da yaşanan depremlerin yol açtığı yıkımlar üzerinde yeniden yerleşilmeye devam etmesinin bir sonucu olarak çok katmanlı kentin uzanımına ve depremlerin etkisine dair arkeolojik kazıların verileri ve antik kayıtlar önemli yer tutmaktadır. Antakya'nın özellikle Roma dönemine ait kayıtlarında kentte yaşanan depremler ile ilgili ayrıntılı bilgiler aktarılmaktadır. 4. yüzyıl yazarı Antakya'da doğmuş pagan hatip, filozof, antik çağ kültürünün son temsilcilerinden ve akademiasında dersler veren Libanius (MS 314-393), Antakya'da bir süre kalan ve Antakya'lıları anlattığı hiciv retorik eseri olan Misopogon'u yazan imparator Julianus (MS 363), Antakya'da doğan iyi bir eğitim alan tarihçi Ammianus Marcellinus (MS 330-391), Antakya'da doğmuş Hristiyan teolog Johannes Chrysostom (MS 490-570), Antakya'da doğmuş ve iyi bir eğitim görmüş 18 ciltten oluşan Chronographia adlı kronik yazarı Johannes Malalas (MS 492-578), Kilise Tarihi kitabını yazan Evagrius Scholasticus (MS 540-593) Antakya'nın tarihinin ana kaynaklardır.¹⁵ Bu antik yazarların kaynaklarına ilaveten diğer antik kaynaklar, seyahatnameler, epigrafik veriler, sikkeler ve mozaikler üzerindeki yazıtlar kentin tarihine ışık tutmuştur.

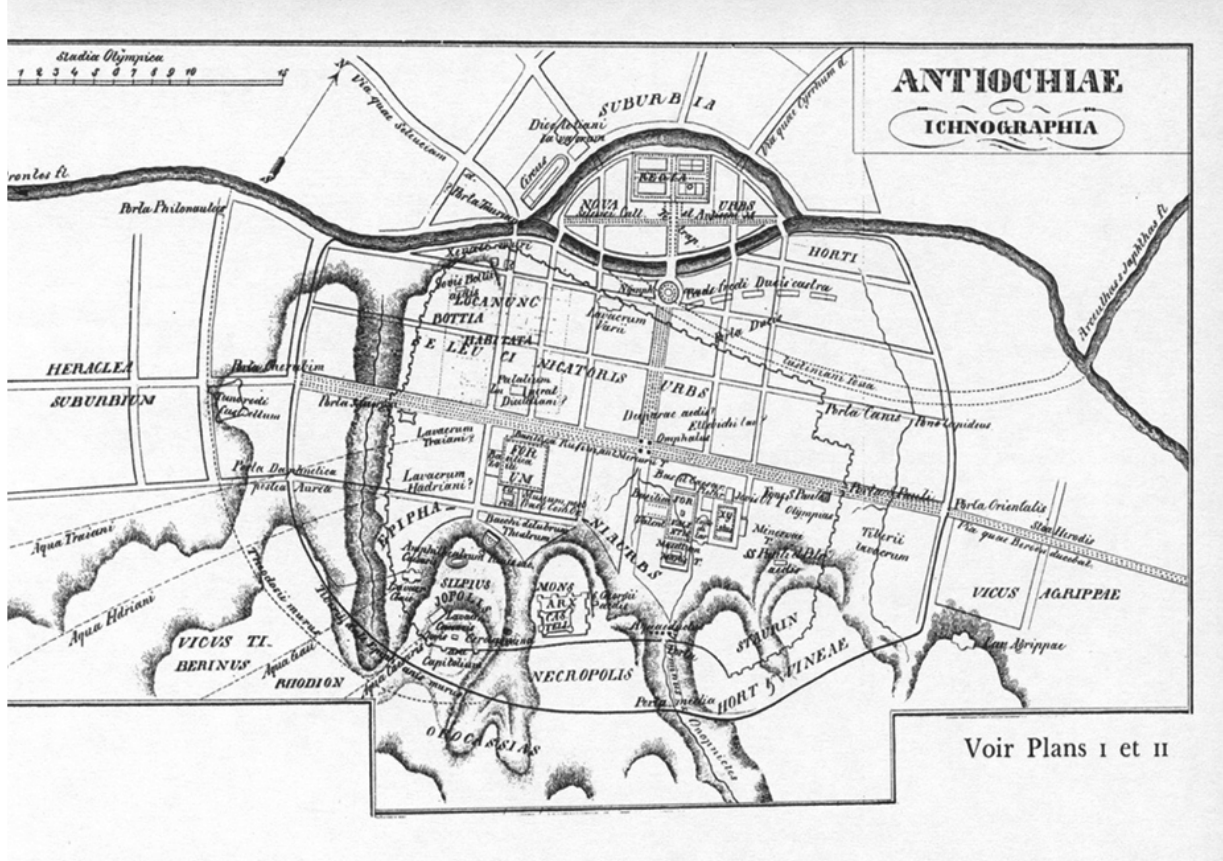
Carl Otfried Müller'in Antakya üzerine yazdığı 1839 yılında yayınlanan "*Antiquitates Antiochena*" anıtsal monograf kitabı¹⁶ antik bir kentin tanımlanmasına yönelik filolojik verilerin kullanılarak antik çağ ve orta çağ kentini kurgu-

¹⁴ Downey 1961, 549 vd.

¹⁵ Antakya'nın tarihi kaynakları için bkz Downey 1961, 24-44

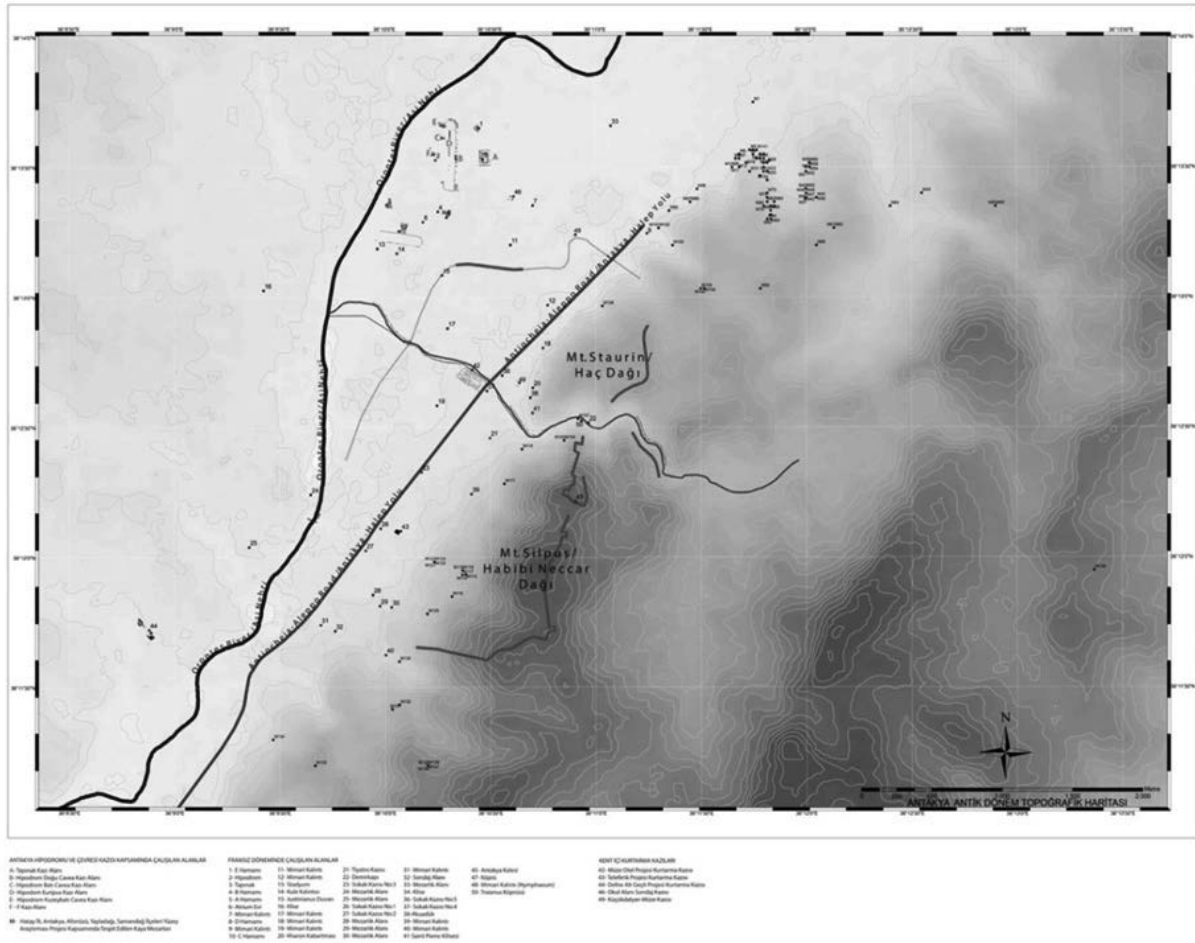
¹⁶ C.O.Müller , *Antiquitates Antiochena*, Göttingen 1839.

sal olarak tanımlayan ilk kitap özelliğini taşır (Görsel 3). Yayınlanan bu kitabın ardından Antakya'ya artan ilgi sonucunda Princeton Üniversitesinden Profesör Charles Rufus Morey'in önderliğinde kurulan *Committee for the Excavation of Antioch and its Vicinity* 1932-1939 yılları arasında kentte kazılar yapmıştır.¹⁷ Antakya'da kazı ve araştırmalar uzun bir suskunluğun ardından 2004 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nin öncülüğünde yeniden başlamış ve halen devam etmektedir (Görsel 4).

Görsel 3: Antakya'nın Kentsel Topografik Haritası. Müller 1839 Tab A.

¹⁷ Fransız Musees Nationaux ve bir grup Amerikan üniversitesi, müzeleri ve özel bağışçıların sağladığı finans ile kazı çalışmaları başlatılır. Kazı çalışmaları Antakya, Defne, Samandağ' da Seleuceia Pieria' da 1939 yılına kadar yürütülür. Kazı raporları özellikle kazılar ile ortaya çıkarılan ince işçilikli mozaikler üzerine makaleler yayınlanır. Kazı raporları beş cilt halinde yayınlanır *Antioch on the Orontes I-V*.

Görsel 4: 1932-1939 Yılı Kazılarında Ortaya Çıkan Arkeolojik Kalıntıları ve Yeni Dönem Kazılarına Göre Antakya'nın Antik Kent Topografik Haritası. © Antakya Kazıları Arşivi.

Önceki yıllarda I. Evre kazıları ile son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalarda II. Evre Kazı ve Araştırmalarında elde edilen veriler Antakya'nın birçok kez depremin yıkıcı etkisine uğradığını gösteren kanıtlar sunmuştur. Epigrafik veriler, antik kaynaklar ve arkeolojik verilerin yanı sıra Antakya ve çevresinde yürütülen ve jeolojik araştırmaların sonuçları da değerlendirildiğinde depremler ile en çok adı geçen yer Antakya ve çevresi olduğu görülür. Son yıllarda yapılan Antakya'da yaşanan depremlere yönelik çalışmalar ve yayınlara göre uzun kentsel tarihi boyunca Antakya'da yaşanan ve yıkıcı olarak tanımlanan Antakya adı ile anılan deprem sayısı 1900'lü yıllara kadar tutulan kayıtlara göre otuzdan fazladır.¹⁸ Depremin yıkıcı etkileri kentsel yaşamı, ekonomik ve sosyo kültürel yaşamı doğrudan etkilemiş, kentin giderek küçülmesine ve bölgesel etkinliğini yitirmesine yol açmıştır.

¹⁸ Ambrasesys, 2009, 60-815; Karabacak 2007, 31, Çizelge 2.3

Antakya'da MS 6. Yüzyıl Sonuna Kadar Meydana Gelen Depremlerin Etkileri ve Onarım Faaliyetleri

Antakya coğrafi konum itibarıyla çok büyük ve farklı tektonik yapıların bir arada bulunduğu ve tektonik aktivitenin yoğunlaştığı bir alanda yer almaktadır. Bölge, Tektonik etkinliğin çok yoğun yaşandığı graben alanı, Ölü Deniz Fayı (ÖDFZ), Doğu Anadolu Fayı (DAF) ile Kıbrıs Yayı'nın etkisi altındadır. Kentin ilk yerleşim yeri olan eski Antakya, doğuda Habib-i Neccar Dağı eteklerinde olan ve batıda Kurtuluş caddesi hizasında bulunan faylar üzerine oturmaktadır. Habib-i Neccar Dağı ile Asi Nehri arasında kalan ovada kurulan ve yıllar içinde Asi nehrinin batısına da yayılan kent, Antakya-Kahramanmaraş ya da öbür adıyla Hatay grabeninde yer almaktadır. Kent, jeomorfolojik konum olarak Amanos Dağları Horst'u ile Habib Neccar Dağı ve Kuseyr Platosu horstları arasında kalan alanda oluşan Karasu grabeninde yer alır. Kentin etrafındaki dağ, plato, ova gibi jeomorfolojik birimler kent merkezinde yerini sekilere, teraslara ve alüviyal yelpazelere bırakır. Kentin doğusunda Habib Neccar Dağının kente bakan yamaçları fay hatlarıyla sınırlandırılmıştır. Antik kent yerleşiminin uzandığı bu yamaçlar dik eğimli yükselir. Kentin, graben alanda ve ova tabanında yer alması ve Habib Neccar Dağı'nın yamaçlarında eğimin yüksek olduğu kısımlarda yerleşimin konumlanması kentteki mimari dokunun depreme dayanıklılığını zayıflatan etkenler olarak belirlenmiştir. Kentin zemin özelliklerine yönelik yapılan çalışmada antik dönemde yapılanmanın yoğun olduğu kentin ada kısmında olan bölgesi (Küçükdalyan Belediyesi'nin olduğu yer) ile, eskiden olduğu gibi günümüzde de kentin ana aksını oluşturan Kurtuluş Caddesi'nin geçtiği yerler kentin depreme en dayanıksız kısımları olarak tanımlanmıştır.¹⁹ Arkeolojik veriler ve antik kayıtlara göre Antakya'da kentin kuruluşundan 1900'lü yıllara kadar çok sayıda deprem meydana gelmiş; MÖ 300 yılında kuruluşundan MS 9. Yüzyıla kadar olan süreçte depremler Antakya'nın kentsel dokusunu neredeyse yok etmiştir. Depremin yarattığı yıkımın yanı sıra, yeniden inşa faaliyetlerinde yıkılmış hâlde yerinde duran arkeolojik malzeme devşirme veya kırılarak yeniden kullanıldığı için depremlerden önceki dokunun yok olmasına yol açmıştır.

Antakya'nın içinde yer aldığı bölgenin depremselliği antik kaynaklar, tarihî kaynaklarla ve son yıllarda yapılan arkeolojik-jeolojik araştırmaların sonuçlarıyla tanımlanabilmektedir. Bölgenin depremselliği 6500 yıl öncesine kadar uzanmaktadır.²⁰ Antakya'nın kuruluşundan öncesine uzanan süreçte ÖDFZ üzerinde yaşanan en erken deprem MÖ 2100-1700 yılları arasında tarihlendirilen ve kutsal kitap Eski Ahit'in Tekvin kitabında günahkar kentler Sodom ve

¹⁹ Özşahin, 2010: 6-8; Korkmaz 2006, 54-64; KVMGM V.2, 2023, 11-12.

²⁰ Akyüz et al. 2006, 281 vd.

Gomorrhah'da doğal afet ile yok olmuşlardır.²¹ Bir diğer kaynak olan Strabon (MÖ 63-MS 24) Sodom'da bu olayın toprak yüzeyinde bıraktığı kalıcı etkileri gözlemler ve kendinden önceki antik coğrafyacı olan Eratosthenes'i (MÖ 3. Yüzyıl) kaynak göstererek etkilerini aktarır.²² Madaba'da ele geçen mozaik döşeme üzerindeki kentleri ve bölgeyi tanımlayan mozaik tasvirinde bu kentlerin muhtemel lokalizasyonlarında yürütülen arkeolojik araştırmaları kutsal kitaplarda belirtilen depremin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu tanımlardan Sodom ve Gomorrha kentlerinin Ölü Deniz Deprem fay zonu (bundan sonra ÖDFZ) üzerinde olduğu, tarihî verilere göre MÖ 2110-1700 arasında; arkeolojik verilere göre bu deprem MÖ 2350-2070 yılları arasında gerçekleşmiştir.²³ Antakya'nın ÖDFZ etki alanı içinde göz önünde bulundurulduğunda meydana gelen depremin etkilerinin, geniş bir alan yayıldığı ve muhtemelen o dönemlerde Amik Ovası höyüklerindeki yerleşimler de etkilenmiştir.²⁴

Filistin Jericho (Eriha Tell el Sultan) da MÖ 1400'lerde yaşanan tarihî kaynaklar ve arkeolojik araştırmalar ile tanımlanan depremde Jericho'nun güçlü surları yıkılmış, kent tahrip olmuştur.²⁵ Bölgede yaşanan depremlere ilişkin birincil en erken çivi yazılı tablette, Kuzey Irak'ta Musul kenti yakınlarındaki Niniwe'de I. Shalmaneser (MÖ 1274-1234) döneminde 21 Eylül günü yaşanan depremdir. Kentin büyük bir kısmının yerle bir olduğu, kentin Aslanlı Büyük Kapısının ve İhtar Tapınağı'nın yıkıldığı ve daha sonra restore edildiği anlatılır. Niniveh'de Ashardon döneminde (MÖ 1187-1150) yıkıcı depremin meydana geldiği Aslan Başlı Büyük Kapı'yı ve sarayı yerle bir ettiği, yeniden inşa edildikleri, Ashurishi (MÖ 1120) döneminde yeniden depremin yarattığı tahribat aktarılır.²⁶

Kudüs'te yaşanan MÖ 8. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen depremden İncil'de bahsedilmektedir. Modern araştırmacılara göre bu depremin şiddeti 8.2'dir²⁷ ve ÖDFZ üzerinde Jericho/Eriha fayında eş zamanlı meydana gelmiştir. Arkeolojik verilerle de desteklenen bu depremin çevresindeki birçok yerleşimde yıkıcı etkiler bıraktığı tespit edilmiştir.²⁸

Ölü Deniz Fayı üzerinde tarihî kayıtlar ve arkeolojik verilerle bilinen bu yıkıcı depremler muhtemeldir ki Antakya ve çevresinde de yıkıcı etkilerinin çağlardır sürdüğünü göstermektedir. Hatay'ın da içinde bulunduğu bölgenin dep-

²¹ Holy Bible, Genesis XIX.24-28: Sodom, Gomorrhah, Admas ve Zebo'im kentleri tahrip olmuştur. Tunç çağına yerleştirilen bu dört kentin bulunduğu ova Siddim Vadisi Lut Gölünün güneydoğu kenarındadır. Deprem ile tahrip olmuş ve toprağa gömülmüş bu kayıp kentler ile ilgili arkeolojik veriler arasında MS 6. Yüzyıla ait Madaba Mozaik haritasında muhtemel yerleri tanımlanmıştır. Ambraseys 2009, 62vd.

²² Strabon XVI, II.44.

²³ Ambraseys 2009, 63.

²⁴ Akyüz et al 2006, 281-293.

²⁵ Ambraseys 2009, 66-67

²⁶ Ambraseys 2009, 67-68.

²⁷ Guidaboni 1989, 632, n.17.

²⁸ Ambraseys 2009, 68-78.

remselliği ve morfolojik değişimlerin Holosen dönemdeki Samandağ körfezinde deniz kıyı çizgisindeki izleri günümüzden 2800-2500 yıl öncesine uzanmaktadır.²⁹

MÖ 148 de veya 130 da Antakya'da meydana gelen depremi olayları zaman dizini içinde sıralayarak aktaran kronik yazarı Johannes Malalas'ın kayıtlarında ayrıntılı olarak tanımlanan en erken depremdir ve Seleukos Kralı Alexander Balas döneminde (MÖ150-145) yaşanmıştır.³⁰ Depremin şiddeti yapılan araştırmalara göre M. VII veya VIII dir.³¹

"O zaman, Büyük Antiokheia, Makedonyalıların zamanında, Seleukos Nikator tarafından surlarının inşa edildiğinden (kentin kuruluşundan) 152 yıl sonra onun krallığının sekizinci yılında, 21 Peritios-Şubat'ın onuncu saatinde tanrının gazabına uğradı. Kronik yazarı Domninos' un yazdığı gibi kent tamamen yeniden inşa edildi. Bu şehir surlarının inşaasının tamamlanmasından 122 yıl sonra tüm şehir etkilenmişti ve yeniden daha iyi inşa edildi."³²

Bu kayıta göre MÖ 148 de veya 130 da olmak üzere iki deprem ya da MÖ 130 da yaşanmış deprem kastedilmektedir. Malalas bu depremi "**θεομηνία**" "**tanrının gazabı, İlahi gazap**" olarak tanımlar. Malalas'ın aktarım yaptığı kronik yazarı Domninos MS 300 yılında yaşadığı ve yazdığı eseri kayıp olup kendi çağından dört yüzyıl önceki olayı aktarmaktadır. Depremin olduğu tarih ile ilgili karışıklık, Seleukos kronolojisi ve kralların yönetim dönemleri ile ilgili farklı yorumlardan kaynaklanmaktadır.³³ Bu döneme ait bilinen en erken imar faaliyeti IV. Antiokhos döneminde yürütülmüştür. Kentin dördüncü mahallesi Epiphaneia kurulmuş, çeşitli kamu yapılarının yanı sıra kentte su ihtiyacını karşılayacak su yolları inşa edilmiştir. Bu döneme ait imar faaliyetinin bugün görülebilen enler örneklerden biri olan su yollarıdır. Mimar Cossitius tarafından kentin yeniden planlandığı ve imar edildiği bu dönemde kente Daphne' den suyu taşıyan yıkılmış durumdaki su yolları muhtemelen bu depremde büyük zarar görmüş olmalıydı (Görsel 5).³⁴

²⁹ Pamir 2005, 68; Pirazzoli et al. 1991: 295-311.

³⁰ Downey 1961, 120; Malalas Chr. 207.25-208.

³¹ Akyüz et al 2006, 283, Tablo 1. de M.VII olarak; Bakır 2021, s.235 Tablo 1 de M. VIII. olarak şiddeti verilir. Bakır yaptığı yayınında hazırladığı tablodaki depremlerin şiddet bilgileri, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü tarafından sağlanan [http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/xMercalli Magnitud/Şiddet Karşılaştırma Tablosu](http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/xMercalli%20Magnitud/Siddet%20Karşılaştırma%20Tablosu)'na dayanılarak belirlenmiştir.

³² Malalas Chr. 207.25-208

³³ Downey 1938: 106-120

³⁴ Downey 1961, 106.

Görsel 5: Demirkapı Yakınlarındaki Cossitius Su Yolları Antiochus IV Dönemi.
Archaeological Archives, Erişim tarihi; 29 Temmuz 2023,
<http://vrc.princeton.edu/archives/items/show/13722>

XIII. Antiokhos'un krallığı döneminde (MÖ 69-64), antik kaynaklarda 69-66 yılları arasında Suriye de meydana gelen depremde bahsedilir.³⁵ Depremin şiddeti M. 7,5 olarak tanımlanır.³⁶ Bu deprem, Tigranes'in Antiokheia'yı işgalinin son yılında meydana gelmiş ve bazı binalar yıkılmıştır. Bu depremde 3. yüzyıl kronik yazarı Marcus Junianus Justinus, Tigranes'in Suriye'yi işgalini sonlandırmasından hemen sonra meydana gelen depremde 170.000 kişinin öldüğünü ve birçok şehrin yerle bir olduğunu; Kâhinlerin bu alameti işlerin değişeceğine dair bir işaret olarak gördüğünü aktarır.³⁷

Tek bir kaynakta bahsedilen ve abartılı bir nüfus kaybına yol açtığı şeklinde yorumlanan bu depremde kentin yıkıma uğrayan yapıları onarılmış ve tamamen yeni yapılar inşa edilmiştir. MÖ 67 yılında Roma Cumhuriyetinin Kilikia Valisi Q. Marcus Rex'in Antiokheia'yı ziyareti ve kentin 2. ve 3. Mahallelerinin yer aldığı Ada Mevkiin'de yıkılan eski hipodromun yerinde yeni hipod-

³⁵ Downey 1961, 145.

³⁶ Akyüz et al 2006, 283 Tablo 1.

³⁷ Marc. Jun. Just. Hist. Phil.Epis.xl.2.1.; Downey 1938 106-108,119, n.1.

rom/circus'un ve sarayın inşasına finansal destek vermesi³⁸ ve MÖ 64 de Pompeius'un Antakya'yı işgal etmesi ve ardından yıkılan Bouleuterion'un yeniden yapıldığı kanıtlanmaktadır.³⁹ Pompeius'un Antiokheia'yı işgalinin ardından şehirde birtakım imar faaliyetlerine girişilir. Antiokheia'ya metropolis ünvanı verildiği ve Roma'nın Suriye eyaleti başkenti olarak kabul gördüğü bu dönemde kentte depremde yıkılan binalar yeniden inşa edilir veya onarılır.⁴⁰

MS 37 de Antakya da şafak vakti meydana geldiği bildirilen şiddeti VIII olarak belirlenen yıkıcı bir deprem, kenti ve banliyölerinden biri olan Daphne'nin bir bölümünü yerle bir etmiş ve büyük can kaybı yaşanmıştır.⁴¹ Malalas bu depremi şöyle anlatır:

“Büyük Antakya, Gaius'un (Calligula) saltanatının ilk yılında, 23 Dystros (Şubat) da şafak vakti tanrının gazabı altında acı çekti, Antakya takviminin 85. yılında Makedonlardan sonra ikinci kez acı çekti. Daphne de zarar gördü. Gaius şehre ve hayatta kalan vatandaşlara çok para verdi. Vali Salianus'u Roma'dan kentin imarı Antakya'ya hamamı inşa etmesi için gönderdikten sonra orada, Gaius Caesar tepesinin yakınında bir hamam yaptırdı ve tepenin yanında inşa edilen hamamlara su getirmek için dağı yarıp Daphne'den bir su kemeri inşa etti. Ayrıca tapınaklar inşa etti.”⁴²

Bu kayıtlara göre Antakya da yıkıcı etkisi olan bu depremin ardından kentte imar faaliyetleri başlatılmış ve kent imar edilmiştir. Bu depremin tarihi Malalas tarafından çok net bir şekilde, Gaius'un saltanatının ilk yılında, yani 9 Nisan 37'de/Antakya Takvimine göre 23 Dystrus olarak verilir. Roma imparatoru Gaius'un depremde zarar görenlere para yardımı yaptığı, Vali Salianus'u Roma'dan Antakya'ya imar faaliyetlerini yürütmek üzere gönderdiği; kente hamam, su yolları, tapınaklar yaptırarak kentin imarına önem verdiği görülür. Bu imar faaliyetlerinde yeni inşa faaliyetleri ya da mevcut yıkılan yapıların restore edildiği şeklinde de yorumlanır.⁴³ Ayrıca imparator tarafından çok zengin iki senatör Lurius Varius ve Pontius şehri korumak, imparatorun hazinesinden imar faaliyetlerini denetlemek üzere görevlendirildiğini, şehre kendi şahsi yardımlarda buldukları da aktarılır.⁴⁴ Bu iki senatörün kendileri için nehrin kenarında inşa ettirdikleri konutun yakınlarında halk hamamı Thermae Variae hamamı ve heykellerle süslü, düğün törenlerinde kullanılmak amaçlı yapı olan

³⁸ Malalas Chr. 225.7.II; Downey 1961, 140-141, n.194; 2013 yılından bu yana antik hipodromda yürütülen kazılarda hipodromun inşa evreleri tanımlanmıştır.

³⁹ Malalas Chr. 211.

⁴⁰ Downey 1961, 144-145, n.8; Malalas Chr. 205.15; 334.2

⁴¹ Bakır 2021, s.235 Tablo 1.

⁴² Downey 1961, 190 dn. 122; Malalas Chr. 243 de depremin tarihini 23 Dystros olarak vermekte, bu tarih 9 Nisan' a karşılık gelmektedir. Depremin Makedon hanedanlığının sona ermesinden sonra meydana gelen ikinci büyük felaket olduğunu söyler. Tigranes' in Suriye işgalinden sonraki depremi ve ilk depremleri belirtmez, bu durum Malalas' ın Seleukos Krallığı kronolojisi ile ilgili karışıklık sebep olmuş olabileceği şeklinde açıklanır. Downey 1938, 107, n.1; 119, n.2.

⁴³ Malalas Chr. 243; Downey 1961, 191, dn 125 ve 126;

⁴⁴ Malalas Chr. 244; Downey 1961, 191, dn. 127.

Trinymphon da dâhil olmak üzere bir çok yapı inşa birçok inşaat yaptırmışlardır.⁴⁵ Müller'in yaptığı antik kent topografyasında Malalas'ın verdiği bu bilgiler kullanılmış ve antik kent topografyasında bu yapılar konumlandırılmıştır (Görsel 3).⁴⁶

Bu depremin hemen ardından gelecekte olabilecek depremlerden kenti korumak için tılsım yapan *Debborius* isimli kâhinin faaliyetleri ile ilgili efsanede, porfir bir sütunun kentin ortasına dikildiği, sütunun üzerine yerleştirilen bir büstün üzerinde "sarsılmamış, devrilmemiş" "Ασειστα, Απρωτα" yazıtı olduğu aktarılır.⁴⁷ Domitianus'un hükümdarlığından önceki bir dönemde, sütunun üzerine yıldırım düştüğü ve büstü yok ettiği, sütunun gövdesinde ise kırıklar olduğu aktarılır. Böyle bir tılsımın gerçekte olup olmadığı kanıtlanmış değilse de depremin tılsımla durdurulabileceği fikrinin kabul görmüş olması mümkündür, ancak hikâye bir zamanlar imparatorluk heykeli taşıyan boş bir sütunla ilgili olarak da ortaya çıkmış olabilir.⁴⁸

Antik kayıtlarda bahsedilen yıkıcı etkisi olan bu depremin ardından imparatorluk bütçesinin desteği ile başlatılmış ve kent imar edilmiştir. Caligula döneminde su yollarının imarı bu depremin ardından başlatılan imar faaliyetine tanıklık etmektedir.⁴⁹ Malalas'ın bahsettiği, Daphneden Antakya'ya su getiren su yolları/aqueductus kalıntıları 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Muhtemelen bu deprem sonrasında inşa edilen su yoludur⁵⁰(Görsel 6). 1932 yılı kazılarında Küçükdalyan Mahallesi sınırları içindeki Atrium Evi kazılarında bu depremin yol açtığı yıkım arkeolojik olarak tespit edilmiştir. Atrium Evi kazı buluntularına ve kazı raporlarına yapının ilk inşa evresi Augustus dönemine, ikinci evresi ise Augustus dönemi ile MS 115 arasındaki döneme tarihlendirilir.⁵¹ Arkeolojik verilerin yol göstericiliğinde Augustus döneminde inşa edilen konut depremde yıkılmış ve Caligula döneminde yeniden inşa edilmiştir (Görsel 7).

⁴⁵ Malalas Chr. 244.19; Downey 1961, 192, dn 128, dn 130.

⁴⁶ Mueller Antiq. 1839, 59., Tablo A.

⁴⁷ Malalas Chr. 265.10.20- 266.

⁴⁸ Downey 1961, 192, dn 131; Pamir 2017, 547.

⁴⁹ Wilber 1938, 53.

⁵⁰ Wilber 1938, 52, 56; Leblanc-Poccardi 2004, 241-2; Pamir Yamaç 2012, 49.

⁵¹ Levi 1947, 16. ; Fisher 1934a, 15.

Görsel 6: Caligula Dönemi Su Yolu 1645, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 30 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/13768.c>

Görsel 7: Atrium Evi Kazısından, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <http://vrc.princeton.edu/archives/items/show/12226>

MS 41 yılında geniş bir bölgede yıkıma yol açan VIII şiddetinde bir deprem meydana gelir.⁵² Malalas'ın kayıtlarında aktarılan deprem sadece Antakya'yı değil Anadolu'nun birçok yerinde etkili olmuştur.

“Onun yönetimi sırasında Ephessos, Smyrna ve Asia'nın diğer şehirleri tanrının gazabına uğradı. Claudius (MS 41-54) onlara yendien inşa etmeleri için cömert bağışlarda bulundu. Büyük Antakya' da depremle sarsıldı, o sırada Artemis, Ares ve Herakles Tapınakları ve bazı evler yıkıldı. İmparator Claudius Antakya'daki lonca ve dernekleri, kentin Tiberius Claudius tarafından yaptırılan üstü kapalı sütunlu caddenin sütunlu galerilerini yeniden inşa etmek için ocak vergisini kaldırdı”⁵³.

Malalas, imparatorun, Antakya'daki loncaları, yani ticaret birliklerini, Tiberius Caesar tarafından inşa ettirilen şehrin çatılı sütunlarının yenilenmesi için oluşturdukları ocak vergisi ayininden (υπερ κοπυυ) muaf tuttuğunu yazar.⁵⁴ Tiberius döneminde inşa edilen, Kudüs Kralı Herod'un masraflarını üstlendiği ve bu nedenle Herod Caddesi olarak da adlandırılan sütunlu caddenin⁵⁵ galerilerinin/revaklarının çöktüğü anlaşılmaktadır. Claudius lonca üyelerini ocak vergisi ödemekten muaf tutmuş ya da depremde hasar görmüş olan sütunlu galerilerin restorasyonunu üstlenmelerini emretmiştir. Bu sütunlu galerilerin Claudius dönemindeki depremde hasar gördüğü ya da muhtemelen Gaius Caligula dönemindeki depremde zarar gördüğü ve restorasyonu devam ederken Claudius dönemindeki depremde zarar gördüğü ve yeniden inşa veya tamiratlarının yapıldığı açıktır.

MS 76'da imparator Vespasianus döneminde Kıbrıs'da meydana gelen yıkıcı depremin Antiokheia'yı da etkilediği antik kaynaklarda belirtilir. Aziz Jerome ve Eusebius'un kayıtlarında bahsedilen Antakya' da meydana gelen depremden Philostratus bahsetmektedir.

“Suriye valisi, halkı bölen bir şüphe tohumunu ekerek kargaşaya yol açıyordu. Kentte bir toplantı yapılıyordu ki, genellikle ilahi ziyaretlerde olduğu gibi, halkın birbiri için dua etmesine neden olan büyük bir deprem meydana geldi. Apollonius öne çıktı ve ‘Tanrı size açıkça arabolucu olduğunu gösterdi ve bazı sonuçlardan korktuğunuz için bir daha asla anlaşmazlığa düşmemelisiniz’ dedi ve böylece ne olacağını ve aynı tehlikenin her iki tarafı da tehdit ettiğini anlamlarını sağladı.”⁵⁶

Görünüşe göre deprem, o sırada birbirleriyle anlaşmazlık içinde olan halkı korkutmuş, ancak büyük bir hasara yol açmamıştır. Küçük Dalyan'daki Atrium evi kazısında mozaik tabanın altından gelen verilere göre bu tabanın inşasından ve Augustus dönemi katmanı arasında yıkım katı tanımlanmıştır. Burada

⁵² Malalas Chr. 246.23; Bakır 2021, s.235 Tablo 1.

⁵³ Malalas Chr. 246.23

⁵⁴ Malalas Chr. 246.16-19/10.23)

⁵⁵ Downey 1961, 173-174.

⁵⁶ Philostratus VA VI. 38.

ele geçen arkeolojik verilere göre MS 115 depreminden önce ve MS 37 depremi arasında bir yıkım katı vardır. Bu yapının ilk evresi, MS 37 yılındaki deprem yıkımı ile ilişkilendirilir, ikinci evresi ise en geç MS 94 de yaşana deprem ile ilişkilendirilir.⁵⁷ Bu depremin antik kayıtlarda geçen MS 76 depremi olması muhtemeldir ya da MS 94 de bir deprem daha meydana gelmiş ve yapının yıkımına yol açmıştır. İmparator Domitianus'un Antiokheia'da imar faaliyetleri yaptırdığı, hamam, Asklepios Tapınağı yaptırdığı bilinmektedir. Bunlar muhtemelen deprem sonrasında kentteki inşa faaliyetleri olmalıdır. Bu depremin ardından yapının tricliniumu, duvarları aynı hizada inşa edilmiş tabanı ise görkemli bir mozaik tabana yerleştirilmiştir. (Görsel 7)⁵⁸

MS 115, 13 Aralık sabahı meydana gelen büyük ve yıkıcı deprem antik kaynaklarda ayrıntılı olarak anlatılır. Arkeolojik ve jeolojik verilerle de örtüşen Karasu Vadisinde olan depremin şiddeti IX dur.⁵⁹ Antakya, Daphne, Seleukeia Pieria ve Apamea (Suriye) da dâhil olmak üzere diğer dört şehri neredeyse tamamen yok etmiştir. Antik yazarlar Dio Cassius, Malalas ve Eusebius'a göre deprem sırasında yaşananlar depremin yıkıcı etkilerini gözler önüne sermekte, kent âdeta yerle bir olmuştur.⁶⁰

Antik kaynaklar içinde depremin olduğu zaman ile çağdaş olan, depremi bizzat yaşamayan ancak duyduklarını oldukça detaylı aktaran Dio Cassius'un aktarımına göre:⁶¹

“İmparator Antakya'da kalırken korkunç bir deprem meydana geldi; birçok şehir zarar gördü, ancak Antakya hepsinden daha talihsizdi. Trajanus kışı orada geçirdiğinden, birçok asker ve sivil dava, elçilik, iş ya da gezi için her taraftan oraya akın ettiğinden zarar görmeyen hiçbir ulus ya da halk yoktu ve böylece Antakya'da Roma egemenliği altındaki tüm dünya felakete uğradı. Pek çok fırtına ve uğursuz rüzgâr olmuştu, ama hiç kimse bunlardan bu kadar çok kötülük çıkacağını tahmin edemezdi. Önce aniden büyük bir uğultu koptu ve bunu muazzam bir sarsıntı izledi. Tüm yeryüzü altüst oldu ve binalar havaya sıçradı; bazıları sadece çökmek ve parçalara ayrılmak için havaya taşındı, diğerleri ise sanki denizin dalgalanmasıyla bir o yana bir bu yana savruldu ve ters döndü ve enkaz bile açık arazinin büyük bir kısmına yayıldı. Kiremit ve taşlarla birlikte öğütülen ve kırılan kerestelerin gürültüsü çok korkunçtu ve akıl almaz miktarda toz ortaya çıktı, böylece birinin bir şey görmesi, konuşması veya bir kelime duyması imkansızdı. İnsanlara gelince, evin dışında olan birçok kişi bile şiddetle savrulduktan sonra uçurumdan düşer gibi yere çakılarak yaralandı; bazıları sakat kaldı, bazıları da öldü. Bazı durumlarda ağaçlar bile kökleriyle birlikte havaya sıçradı. Evlerde mahsur kalıp can verenlerin sayısı tahmin edilemeyecek kadar çoktu; çünkü çok sayıda kişi düşen enkazın şiddetiyle öldü ve büyük bir

⁵⁷ Fisher 1934a, 15-18 Pl.IV.

⁵⁸ Levi 1947, 16; Fisher 1934a, 18.; Elderkin 1934, 42-48.

⁵⁹ Akyüz et al 2006, 283 Tablo 1; Bakır 2021, s.235 Tablo 1.

⁶⁰ Downey 1961, 213-218.

⁶¹ Dio Cassius, Epitome LXVIII.24-25.

kısmı da yıkıntılar arasında boğuldu. Vücutlarının bir kısmı taşların ya da kalasların altında kalanlar korkunç acılar çekmiş ne daha fazla yaşayabilmiş ne de hemen ölebilmişlerdir.

Yine de böylesine sayısız bir kalabalıktan bekleneceği gibi, çoğu kurtuldu ama yine de hepsi yara almadan kurtulamadı. Birçoğu bacaklarını ya da kollarını kaybetti, bazılarının kafaları kırıldı ve bazıları da kan kustu; Konsül Pedro da bunlardan biriydi ve hemen öldü. Kısacası, o sırada bu insanların yaşamadığı hiçbir şiddet deneyimi yoktu. Ve tanrının gücü olan deprem birkaç gün ve gece boyunca sürdürdüğü için, insanlar çok zor durumda ve çaresizdi, bazıları üzerlerine baskı yapan binaların ağırlığı altında ezildi ve öldü, diğerleri ise ya açık bir alanda, ahşaplar böyle bir boşluk bırakacak şekilde eğimli olduğunda, ya da tonozlu bir sütunda canlı bırakıldıklarında açlıktan ölüyorlardı. Sonunda kötülük yatıştığında, yıkıntıların üzerine çıkmaya cesaret eden biri hâlâ hayatta olan bir kadın gördü. Yalnız değildi, bir de bebeği vardı hem kendisini hem de çocuğunu sütüyle besleyerek hayatta kalmıştı. Kadını kazıp çıkardılar ve bebeğiyle birlikte hayata döndürdüler; daha sonra diğer yığınları da aradılar ama bulamadılar....

O sırada Antiokheia'nın başına gelen felaketler o kadar büyüktü ki. Trajanus kaldığı odanın penceresinden dışarı çıktı. İnsan boyunu aşan bir varlık yanına gelmiş ve onu dışarı çıkarmıştı, böylece sadece birkaç hafif yarayla kurtuldu ve sarsıntılar birkaç gün sürdüğü için, hipodromda, kapıların dışında kaldı. Casius Dağı (Kel Dağ)'nın kendisi bile o kadar sarsılmıştı ki, tepeleri eğilip kopuyor ve şehrin üzerine düşüyor gibiydi. Diğer tepeler de oturdu ve daha önce var olmayan birçok su ortaya çıktı, birçok akarsu ise kayboldu.”

Depremin oluşundan çok sonra yaşamış olan Malalas (MS 492-578)'in aktarımları Dio Cassius'un aktardıklarının tekrarı gibidir.⁶²

“Kutsal Trajanus'ın hükümdarlığı sırasında, Daphne yakınlarında bulunan Büyük Antakya, Apellaeus (Aralık) ayının 13 ün de Antiokheialıların takvimine göre 164 yılında, horoz ötüşünden sonraki ilk gün, Trajanus'un doğu bölgelerine gelişinden iki yıl sonra, üçüncü kez acı çekti. Hayatta kalan Antiokheialılar Daphne'de bir tapınak diktiler ve üzerine "Hayatta kalanlar bunu Zeus Soter/Kurtarıcı Zeus'a diktiler" yazdılar.⁶³

... Çok dindar Trajanus, Büyük Antakya'da birçok yapı inşa etti. İlk inşa ettirdiği yapı Ares tapınağının yanına, Parmenius (Hacıkürüş Deresi)'un kışın aktığı yere, şimdi Macellum denilen yere yakın bir yere Orta Kapıdır; üzerine Romulus ve Remus'u emziren Dişi Kurt'un bir büstünü koydurdu ki, gelecek kuşaklar buranın bir Roma yapısı olduğunu bilsinler. Kent için kefarete ve arınma kurbanı olarak Calliope adında güzel bir Antiokheialı bakire bir genç kızı orada kurban etti ve onuruna Nymphagoria'yı inşa etti. Sonra iki büyük arşitravı yeniden dikti ve Antakya'da bir hamam ve Daphne kaynaklarından suyu Agriae denilen yere çeken bir su kemeri de dâhil olmak üzere birçok yapı inşa etti; hamamlara ve su kemerine kendi adını verdi.

⁶² Malalas Chr. 275- 276

⁶³ Malalas Chr. 275. 8

Henüz tamamlanmamış olan Antakya Tiyatrosu'nu tamamladı ve içine dört sütun yerleştirdi; Nymphaeum'un Proscenium'unun ortasına kurban edilen baki-
renin tunçtan bir heykelini koydu; Genç kız heykeli Asi nehri'nin üzerine otur-
maktaydı ve krallar Seleukos ve Antiokhos tarafından taçlandırılan kentin
Tykhesi görünümündeydi. İlahi azap (deprem) vurduğunda İmparator Traja-
nus'da şehirdeydi. ⁶⁴

“İmparator ayrıca Daphne'deki korunun ortasında Artemis Tapınağı'nı inşa et-
ti.”⁶⁵

Hadrianus da Senatör olarak Trajanus'la birlikte Antakya'da bulunduğu sırada gerçekleşen bu depremin ardından birçok yapı ettirmiştir. Trajanus'un ardından imparator olan Hadrianus, Malalas'ın ayrıntılı olarak aktardığı inşa faaliyetlerini, kendisi tarafından başlatılmış ya da Trajanus tarafından başlatılan ve muhtemelen kendi döneminde bitirilen yapıları aktarır.

“O (Hadrianus) da Antakya'da kendi adını taşıyan büyük hamamı ve su kemerini yaptırmıştır. Ayrıca Daphne pınarlarının tiyatrosunu inşa etti ve suların yönünü Agriae olarak bilinen vadilere akıttı. Suyun kuvvetine dayanmak ve Antiokhos'un kentine bol bir ikmal olarak kendi yaptığı su kemerleriyle iletmek için su kemerleri inşa etti ve büyük masraflarla sağlamaştırdı. Daphne'de derelerin aktığı pınarların tapınağını da inşa etti. Ve Nympheler tapınağına Naiadlar onuruna göksel küreyi tutan Zeus'un oturmuş büyük bir heykelini dikti. Bu, muazzam bir görevi tamamladığı için (Zeus'a) bir teşekkür teklifiydi. Saramanna pınarından fişkırان suyu bir kanaldan dışarı akıttı ve küçük tiyatrodaki pınarın kanalına akıttı... Tapınaktan çıkan beş farklı dereye... pentamodion, tetramodion, trimodion, dimodion ve modion adını verdiği...”

Hadrian, 23 Daisios (Haziran)'da bir bahar şenliği kutladı ve kurban törenleri de aynı şekilde yapılacaktı. Pallas olarak bilinen Agraia'daki harap olmuş pınarı inşa ettiği kanala yönlendirdi ve Kutsal Daphne sakinlerinin kullanımı için su kemeri yaptı.”⁶⁶

Deprem olduğu sırada Roma'dan birçok senatör de Antakya'daydı. Onlara birçok ev ve hamamlar inşa ettirdi. ⁶⁷

Birçok antik kayıttta bahsedilen 115 yılı depreminin yıkıcı etkileri antik kaynakların yanı sıra arkeolojik verilerle de kanıtlanmaktadır. İmparator Trajanus'un deprem sırasında Roma'nın doğudaki en büyük tehdidi olan İran' da kurulan Parth krallığına karşı yapacağı savaş hazırlıkları için Antakya'da ika-
met ediyor olması nedeniyle bütün dikkatlerin orda olması nedeniyle deprem bu denli ayrıntılı anlatılmaktadır. Trajan çöken sarayın bir odasının penceresinden kurtulmuştur. Depremin sürdüğü günlerde hipodromda ya da hemen dışında kalmıştır. Evler yıkılmış, yoğun toz bulutu içinde kalan kentte yıkımın

⁶⁴ Malalas Chr. 275.9, 276.10.

⁶⁵ Malalas Chr. 277.11

⁶⁶ Malalas Chr. 278 14.15.

⁶⁷ Malalas Chr. 279.15

boyutu, ölenlerin sayısının çokluğu ve ölüm şekli, sağ kalanların durumları dramatik bir şekilde aktarılır. Depremden kurtulan Antakyalıların Kurtarıcı Zeus heykeli diktirmiş ve üzerine 'Kurtulanlar bunu Zeus Soter/ Kurtarıcı Zeus'a diktiler' yazıtı yazmışlardır. Bu depremin meydana gelmesinden Hristiyan toplum suçlanmış, Malalas'ın "Θεομενία/theomenia" tanrının öfkesinin işareti olarak sorumlu tutulmuştur. Kilise babası Ignatius tutuklanarak Roma'ya gönderilmiş ve orada vahşi hayvanlara kurban edilmiştir. Depremin meydana gelmesinden dolayı Hristiyan toplumu suçlanmış beş kadın yakılarak cezalandırılmıştır.⁶⁸

Trajanus'un imar faaliyetleri hakkında Malalas ayrıntılı bilgi vererek MS 115 depreminin ardından Trajanus tarafından desteklenen büyük bir inşaat programına işaret eder. Bu inşaat programını yürütmek üzere kesin olmamakla birlikte Trajanus'un emrinde onun için çalışan ünlü mimar Damascus'lu Apollodoros görevlendirilmiştir.⁶⁹

Kentin ana caddesindeki depremden yıkılan sütunlu galeriler onarılması Parmenios/Hacıkürüş Deresi üzerinde Roma Vatandaşlarının geleneksel sembolü olan Remus ve Romulus heykellerinin olduğu **Orta Kapı (μεση Πύλη)** inşa edilmiştir. Ares Tapınağı yakınında Julius Caesar Basilicası ile ilintili olan Macellum'a çok yakın konumda Tak inşa ettirmiştir. Yapımı o yıllarda helan devam eden tiyatro binasında sahne binası önünde yarım dair planlı ve dört sütunlu nymphaion yaptırılarak yerleştirilmiş ve kentin kurucuları olan Seleukos ve Antiokhos tarafından taçlandırılan Antiokheia Tykhe'si tipinde Muse Calliope'nin altın yıldızlı heykeli konmuştur. Trajanus'un son inşa faaliyeti ise Daphne'de Artemis Tapınağı'nın inşasıdır. Malalas'a göre özgün tapınak depremde yıkıldığı için aynı yerde yeniden inşa edilmiş veya tamirat yapılmıştır. Trajanus'un ardından tahta geçen Hadrianus da inşa faaliyetlerini devam ettirmiştir. İmparator Hadrianus kendi hazinesinden desteklediği para ile konutlar, hamamlar, Daphne'de su yolları, tiyatro, nymphaion inşa ettirmiş, kentin imarına önem vermiştir.

115 depreminden sonra ağır hasar gören ve büyük ölçüde tahrip olan kentte yapılan imar faaliyetleri hakkında antik kaynakların verdiği bilgiler ile arkeolojik verilerle desteklenmektedir. Bu depremin ardından kentin yeniden imar edildiği, şehir surlarını ve kapılarını yeniden imar edildiğinden, birçok yapı inşa ettirdiğinden, kamusal hamamlar, Daphne'den Antakya'ya Agriae adlı su köprüleri ve yolları su yolları (Görsel 8-9)⁷⁰, Hacıkürüş (Parmenius) üzerindeki Orta Kapıyı (bu muhtemelen bugünkü Demirkapı), yapımı devam eden Antiokheia Tiyatro kazısında bu süreci yansıtmaktadır⁷¹(Görsel 10). Arkeolojik

⁶⁸ Malalas Chr. 276.10

⁶⁹ Downey 1961, 215, dn 66:

⁷⁰ Wilber 1938, 52 fig.6,7.; Pamir Yamaç 2012, 54.

⁷¹ Antioch II 1938, s 3.

araştırmalar Trajanus'un yaptırdığı söylenen su yolunun MS 115'ten önce yapıldığını işaret emekteyse de⁷² muhtemelen Trajanus döneminde bu yapının yıkılması ile yeniden inşası veya restorasyonu olarak ilişkilendirilebilir. Trajanus Aqueduct evi 115 yılı depremi ile yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir.⁷³ Sarhoş Dionysos Evi ve Takvimler Evi olarak adlandırılan yapının bir bölümünün 115 yılı depreminde yıkıldığı ve ardından yeniden inşa faaliyeti ve restorasyonlar yapıldığı arkeolojik verilerle belirlenmiştir (Görsel 11).⁷⁴ Antakya-Daphne yolu üzerinde yapılan 1935 kazılarında ortaya çıkarılan Galatea ve Polyphemus Evi de 115 yılı depreminde yıkılmıştır. Depremin etkisi ile konutun mozaik tabanı kırılmış ve çökmüştür.⁷⁵(Görsel12). Çekmece yakınlarında ortaya çıkarılan Kem Göz Mozayı Evi'nde de 115 yılı depreminin izleri arkeolojik olarak saptanmıştır.⁷⁶ Küçükdalyan Mahallesi Ada mevkiindeki Atrium Evi kazısında ortaya çıkarılan arkeolojik katmanlar ve depremin hemen öncesinde inşa edilmiş olan mozaik taban, bu konutun depremde yıkıldığı, ardından tamir gördüğünü ve yeniden inşa edilmiş, yeni mozaikler eklenmiş olduğunu göstermiştir. Kazı raporuna göre Atrium Evi mozaik tabanı Trajanus depreminden önce inşa edilmiştir ve bu depremde tahrip görmüştür.

Görsel 8: 115 Depreminin Ardından İnşa Edilen Trajanus Su Yollarına Ait Su Köprüsü.

Archaeological Archives, Erişim tarihi, 30 Temmuz 2023,
<https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14734>.

⁷² Levi 1947, 1.34.

⁷³ Levi 1947, 34.; Antioch II, s. 103. Plate Va

⁷⁴ Sarhoş Dionysos Evi: Levi 1947 40- 45, fig. 13 pl. VIIb; Antioch II, 193; Takvimler Evi: Levi 1947, 36vd, Fig. 12; I. Vb; Antioch II, 190 vd

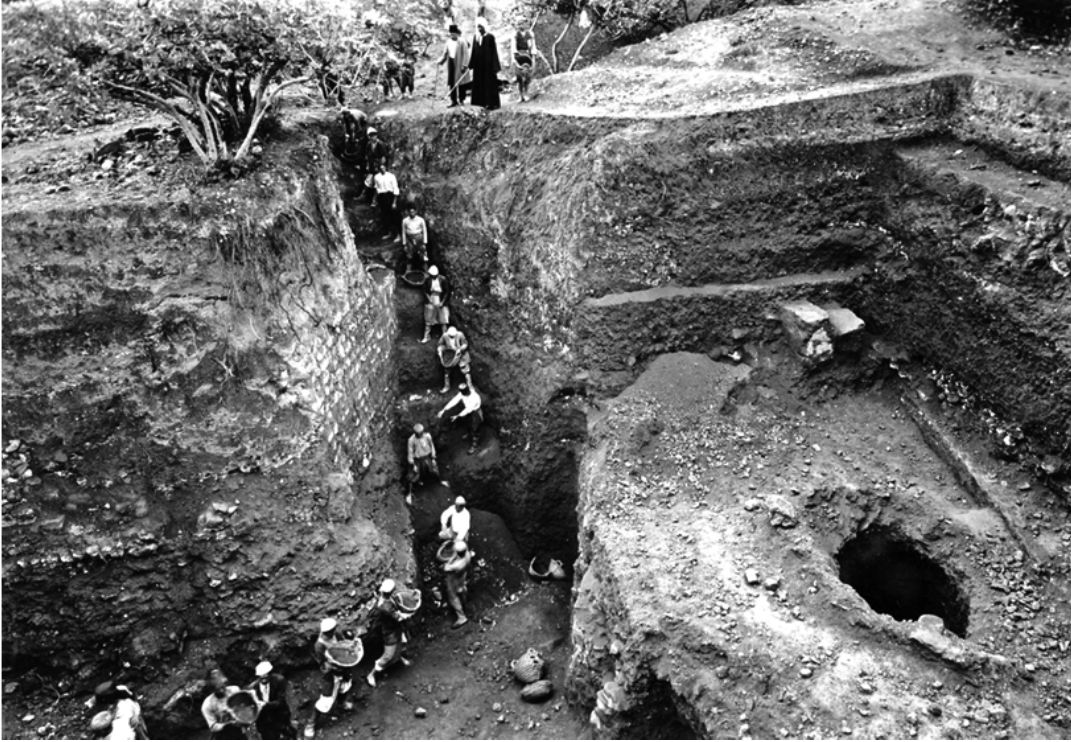
⁷⁵ Levi 1947, 25-28, fig. 6, Pl. IIb-c, III, CLa.;

⁷⁶ Antioch III, 24vd, 181, pls.55-56

Görsel 9: Daphne'den Antakya'ya Su İleten Erken Dönem Su Yolu. 2642 *Archaeological Archives*, Erişim tarihi 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14766>

Görsel 10: 115 Depreminde Tahrip Olan Trajanus Dönemi'nde Onarılan Helenistik Dönem Tiyatrosu Kalıntıları, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14771>

Görsel 11: Takvimler Evi Mozaik Tabanı Üzerindeki Deprem İzleri 4776-M63, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14107>

Bir diğer anıtsal kamu yapısı antik hipodrom/circus da yapılan kazılarda, her ne kadar Trajanus bu depremde Hipodrom' a sığındığı belirtilmekteyse de hippodromun da depremden tahribat gördüğü arkeolojik verilerle kanıtlanmıştır. Hipodromun 115 yılı depreminde yıkıldığı ve kentin yeniden imarı sürecinde, antik kayıtlarda bahsedilmemekle birlikte arkeolojik olarak büyütülerek genişletildiği ve yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁷ Hipodrom kazısında ele geçen korint sütun başlığı Hadrianus dönemi MS 115 depreminde sonra yeniden inşa sürecine aittir.⁷⁸ Ada mevkiinde imparatorluk Hamamı olan C Hamamının 115 depreminde yıkılmış ve terk edilmiştir.⁷⁹

Sütunlu caddenin 115 yılı depreminde tahrip gördüğü antik kayıtlarda belirtilmekle birlikte arkeolojik olarak da tanımlanmıştır. Buna göre sütunlu cadde genişletilmiş ve tamirat yapıldığı sütunlu cadde üzerinde 1935-39 yılları arasında yürütülen sektör kazılarında saptanmıştır (Görsel 12).⁸⁰

⁷⁷ Campbell 1934, 40; Pamir 2023.

⁷⁸ Stillwell 1941, s. 150, cat. 1pl.30

⁷⁹ Levi 1971, 289 fig. 118. Plates CXVIII-CXIX. ; Fisher 1934c, 19ff.

⁸⁰ Lassus 1972, 72.

Görsel 12: Galatea ve Polyphemus Evi Mozaik Tabanı Üzerindeki Deprem İzleri, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14228>

İmparatorluk hazinesinden yapılan desteklerle kente görkemli kamusal yapıların yanı sıra güçlenen elit sınıfın yaptırdıkları konutlar da Antakya'ya imparatorluğun verdiği önemi yansıtır. Antakya kent merkezinde yapılan kazıda ortaya çıkarılan MS 2. yüzyıl sonu 3. Yüzyıl başlarına ait iskelet ve güneş saati temalı mozaikli evi bu depremden sonraki süreçte inşa edilmiştir.⁸¹(Görsel 13). 115 depreminin ardından Antakya'da MS 341 yılındaki depreme kadar uzun bir süre deprem olduğuna dair kayıt yoktur.

⁸¹ Pamir-Sezgin 2016.

Görsel 13: Sütunlu Cadde Kazısından, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14877>

MS 341 yılında Kıbrıs Salamis ve Antakya'da etkili olan VIII şiddetindeki deprem (büyük olasılıkla merkez üssü kıyıdan uzakta olan deprem) ana karada geniş bir alanda hissedilmiş ve Antakya ve çevresinde büyük endişeye yol açmıştır.⁸² 8. yüzyıl yazarı Theophanes'in kaydına göre deprem 3 gün sürmüştür.⁸³ Kilise tarihi yazarı Socrates Scolasticus'un eserinde depremin tartışmalı konuların görüşüleceği sinod toplantısının hemen ardından meydana gelmiş ve görünüşte hiçbir hasar olmamasına rağmen şehirde büyük paniğe neden olmuştur. Özellikle Antiokheia bütün yıl depremden sallanmıştır.⁸⁴ Malalas'a göre deprem Kıbrıs Salamis'de meydana gelmişti daha erken bir tarihte Constantius Chlorus I (MS 305-306) döneminde meydana geldiğini beyan etmekte, ancak bu deprem ile Antakya'yı ilişkilendirmemekte, diğer antik kaynaklarla çelişmektedir.⁸⁵ Antakya'da yürütülen arkeolojik kazılarda MS 341 depremin olduğuna dair veriler ele geçmiştir.⁸⁶ Daphne tiyatrosunda 341 depremi-

⁸² Bakır, 2021, 235, tablo 1.; Downey 1961, 359.

⁸³ Theophanes 36.

⁸⁴ Socrates Scolasticus 2.10

⁸⁵ Malalas Chr. 313.48.

⁸⁶ Downey 1961, 359 dn 189; Wilber 1938, 59.

nin tahribat izleri belirlenmiştir.⁸⁷ Antakya'da uzun yıllar sonra gerçekleştirilen arkeolojik kazıda ortaya çıkarılan Pegasus evi tricliniumu 2. Yüzyıl ile 4. yüzyıl arasındaki süreçte yıkım ve tamir görmüş olup MS 115 yılı ile MS 4.yüzyıl ikinci yarısı arasında imar faaliyetleri devam etmiştir. ⁸⁸(Görsel 15). Antakya kent içi kurtarma kazısında ortaya çıkarılan ve MS 3.-4. yüzyıl başlarına tarihlendirilen İskelet ve Güneş Saati Evi Mozaiğinin bulunduğu konutun deprem ile yıkıldığı ve üzerine yeniden inşa yapıldığı görülür.⁸⁹ Bu evdeki yıkımın muhtemelen 341 depreminin etkisi olduğu anlaşılır. (Görsel 14)

Görsel 14: İplikpazarı Teleferik Kazısı İskelet ve Güneş Saati Evi 4. Yüzyıl Başlarına Ait Ev Yıkım ve Yeniden Yapılaşma. © Antakya Kazıları Arşivi.

MS 365 de 21 Temmuz'da Girit-Peloponnesos merkezli X şiddetindeki deprem Akdeniz dünyasının neredeyse tamamını da büyük yıkım yaratmıştır.⁹⁰ Procopius isyanı sırasında meydana gelen depremde doğudaki birçok şehir gibi Antakya'da tahrip olmuştur.⁹¹

I.Valens (363-378) döneminde meydana gelen bir deprem yıkımından genel bahsedilmektedir.⁹² Malalas, Valens'in Antiokheia'ya önem verdiğini ve kente

⁸⁷ Wilber, 1938, 59.

⁸⁸ Pamir-Kara 2022, 1vd.

⁸⁹ Pamir-Sezgin 2016, 251-280.

⁹⁰ Ambrasseys 2009, 151; Bakır 2021, 235 Tablo 1.

⁹¹ Downey 1961, 400; Ammianus Marcellinus XXVI.10.15-19; Libanius. Or. 18.292

⁹² Downey 1961, 400 dn 21.

birçok muhteşem yapı yaptırdığından bahseder.⁹³ İmparator Valens'in imparatorluğu döneminde 365 depreminin ardından Antiokheia'da büyük imar faaliyetleri başlamış birçok kamusal yapı inşa edilmiştir.⁹⁴ Vahşi hayvan oyunlarının sergilendiği yapı olan *kynegion*, hipodrom yakınlarında kendi adını taşıyan halk hamamı inşa ettirmiştir. En dikkate değer yapı ise Valens Forumu olarak adlandırılan yeni forumdur.⁹⁵ Muhtemelen Valens' in MS 375 de ölümünden hemen önce edilmişti.⁹⁶ Antakya' da 4642 Parsel Müze Otel kazısında ortaya çıkarılan büyük boyutlu kamusal yapının kalıntıları tanımlanmıştır. Valens Forumu olarak tanımlanan bu yapının MS 526 depreminde yıkıldığı arkeolojik verilerle tespit edilmiştir (Görsel 16-19).⁹⁷ Valens Forumunun hemen altında ortaya çıkan 2.-4. Yüzyıl konutuna ait ziyafet salonu olan tricliniumun bulunduğu kısımda üzeri dolgu ile doldurularak konutun iptal edildiği, kamusal yapının altyapısına ait atık su kanallarının üzerinden geçirildiği tespit edilmiştir. Bu konutun muhtemelen 365 depremi ile yıkılmasının ardından alan tesviye edilerek üzerine kamusal yapı inşa edilmiştir (Görsel 15).⁹⁸

Görsel 15: 4642 Parsel Müze Otel kazısı. Pegasus ve Müzler Evi ve Geç Dönem Yapılaşması.
© Antakya Kazıları Arşivi.

⁹³ Malalas Chr. 339.18-19.

⁹⁴ Downey 1961, 404.

⁹⁵ Malalas Chr. 216.19-21.

⁹⁶ Downey 1961,404.

⁹⁷ Pamir 2023.

⁹⁸ Pamir 2023b.

Görsel 16: 4642 Parsel Müze Otel Kazısı Depremin Etkileri Yıkım ve Yeniden Yapılaşma ve Çok Katmanlı Görünümü. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 17: 4642 Parsel Müze Otel Kazısında Kamusal Yapının Depremden Etkilenen Mozaik Tabanı. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 18: 4642 Parsel Müze Otel Kurtarma Kazısı Kamusal Yapının Depremden Etkilenen Mozaik Tabanı. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 19: 4642 Parsel Müze Otel Kurtarma Kazısı Kamusal Yapının Cephe Sütunları. © Antakya Kazıları Arşivi.

MS 388 de meydana gelen Antakya depremi, Antakyalı kilise babalarından piskopos St. J. Chrysostom (347-407)'un kayıtlarında görülür. MS 387'de başlayan Theodosius'un saltanatı sırasında ya da öncesinde meydana gelmiş olabilecek depremde Antiokheia yakınlarındaki Daphne'deki Apollon Tapınağı'nın depremden etkilendiğini bildirir. Bu tapınağın yakılması olayı olan (MS 362) ile MS 388 veya 393 yılları arasında meydana gelmiş olması gereken bir depremden bahseder.⁹⁹

“Her zaman yaptığımız şeyi şimdi yapmayalım: çünkü çoğu depremler, açlık ya da kuraklık baş gösterdiğinde, üç ya da dört gün iyi görünür oluruz ve sonra yine eski hâlimize döneriz”¹⁰⁰

“(Antakyalıların) Tapınağı yangından ve depremden zarar görmekten kurtuldu. Ancak sert esen rüzgarlarla oradaki birçok binanın yıkılmasına neden olsa da yer sarsıntıları yaşansa da ve yeryüzü şiddetle sarsılsa da geriye kalan alevler hiç kıpırdamadan, nerdeyse gelecek kuşakların ıslahı için orada olduklarını haykırarak öyle kaldılar. Ve gerçekten de bu tapınak yangınla tamamen yok olmadığı için birisi bunun bir kehanet olduğunu söyleyebilir.”¹⁰¹

Theodosius döneminde Antiokheia'da yürütülen inşa faaliyetlerinin deprem ile ilişkisi olduğu gibi imparatorluğun bir politikası olarak da kente yaptıkları katkılar olarak da değerlendirilmelidir.¹⁰² Bu dönemde yapılan inşa faaliyetleri arasında imparator Commodus döneminde yapılan spor oyunlarının sergilenildiği yapı olan Pleithron'un MS 384 Temmuz ve ağustos aylarında yıkılıp kutlanacak olan Olimpiyat oyunları genişletilmesi veya yeniden inşa ile genişletilmesi¹⁰³ ve Daphne'de imar faaliyetleridir.¹⁰⁴ Bu depremin Daphne'de etkili olduğunu arkeolojik veriler de desteklemektedir. Daphne'de yürütülen kazı çalışmasında ortaya çıkarılan birçok konutun/villanın bu depremlerde etkilendiği açıktır. Bu villalardan biri olan Psykhelerin Kayığı evi 3. yüzyıla ait konutun mozaik tabanında depremin izleri açıkça görülmektedir.¹⁰⁵ (Görsel 20).

⁹⁹ Downey 1961, 435, dn. 137.

¹⁰⁰ Chrysostom, Statue. III.19.61

¹⁰¹ Ambroseys 2009, 157 de J. Chrysostom, St. Babylas II. 21-22/567.

¹⁰² Downey 1961, 435-436 da depremle ilişkili ya da ilişkisiz olarak değerlendirilse de Theodosius döneminde imar faaliyetleri, İmparatorluğu Antakya'ya verdiği önemi göstermektedir.

¹⁰³ Libanius Or. 10.9 ve Or. 12. 53.4; Pleithron ile ilgili ayrıntılar için Downey 1961, 688-694;

¹⁰⁴ Libanius Or. I. 55, 262; Downey 1961, 436.

¹⁰⁵ Levi 1947, 167vd.

Görsel 20: Defne Psykhelerin Kayığı Evi. *Archaeological Archives*, Erişim Tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/13661>

MS 395/96 yılında meydana gelen deprem, Antakya'nın yanı sıra diğer şehirlere de ağır hasar vermiş can kaybına yol açmış artçı şoklar günlerce sürmüştür.¹⁰⁶ Deprem Arkadius'un dördüncü konsüllüğü ve Honorius'un üçüncü konsüllüğü ve sırasında meydana gelmiştir.¹⁰⁷

Antakya'da MS 388'de meydana gelen depremin hemen ardından 396 depreminin meydana gelmesi muhtemelen depremin etkisi ile yıkılan ve yeniden imar görmeye başlayan kentteki imar faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir. MS 397'de yıkılan köprülerin, su yollarının/aqueductus, tapınakların ve köprülerin yeni imar faaliyetlerinde bir önceki depremde yıkılan yapıların malzemelerinin kullanılması izni verilmiştir. Bu izin bütün *Orientis*'i¹⁰⁸ kapsamakta ise de öyle görünüyor ki Antiokheia'nın özellikle yıkılan surların kenti zayıflatması nedeniyle koruma amaçlı kullanılmıştır. Zira depremden hemen önce veya depremin olduğu yıl bölgeye yapılan Hun işgali tehlikesi söz konusu olmuş-

¹⁰⁶ Ambrasseys 2009, 158.

¹⁰⁷ Downey 1961, 433-435, dip not 137:

¹⁰⁸ Diocese Orientis Antiokheia merkez olmak üzere Roma imparatorluğunun doğu bölgelerini ifade etmek için kullanılmıştır. Comes Orientis ise bölge valisinin taşıdığı ünvanıdır.

tur.¹⁰⁹ Bu durum Antakya'daki 1932-1939 yılı kazılarında ve son yıllardaki kazılarda ortaya çıkan tabanlardan oluşan duvarları olmayan ya da sadece izi kalmış olan katmanlaşmayı gözler önüne sermektedir. Özellikle Kurtuluş Caddesi üzerinde yürütülen sondaj kazıları bu katmanlaşmayı gözler önüne sermektedir. (Görsel 13)

MS 458 Depremi, antik kayıtlara göre 14 Eylül Pazar sabahı günün dördüncü saatinde meydana gelmiştir. XI şiddetindeki yıkıcı deprem Antakya ve Seleukeia Pieria (Samandağ Çevlik)'da çok ağır yıkıma ve çok sayıda insanın kaybına yol açmıştır.¹¹⁰ Antakya'da doğmuş olan Epiphaneia'lı Evagrius (MS 535-593/600)'a göre deprem büyük yıkım yaratmıştır.

“Leo'nun hükümdarlığının ikinci yılında Antakya bölgesinde şiddetli bir deprem ve sarsıntılar oldu. Daha önceki olaylarda halkın bir kısmı, sanki bu gelecek kötülüklerin bir alametiymiş gibi, herhangi bir vahşi hayvandan daha çılgın hale gelmişti. Deprem, şehrin kuruluşunun 506. yılında, Romalıların Eylül olarak adlandırdığı Gorpiaeus ayının 14. gününde, bir pazar günü, 11. indikasyonda, gecenin dördüncü saati civarında doruk noktasına ulaştı. Bu kaydedilen altıncı depremdi, Trajanus zamanındaki depremin üzerinden 347 yıl geçmişti. Bu deprem, [bu konularla] ilgilenenlerin de gösterdiği gibi, şehrin otonomluğunun 159. yılında, Leo dönemindeki deprem ise 506.(Antakya Takviminin) yılında meydana gelmiştir. Deprem, büyük bir nüfusa sahip olan ve boş ya da kullanılmayan hiçbir alanın bulunmadığı, ancak imparatorların cömertliği ve hayırseverlikte birbirlerini geçmeleriyle aşırı derecede inşa edilmiş olan yeni şehirdeki neredeyse tüm evleri yıktı. Sarayın birinci ve ikinci binaları yıkıldı, ancak diğerleri, kullanılmayan diğer hamamlar yıkıldığı için yıkanmak için gerekli olan hamamlarla birlikte ayakta kaldı. Deprem ayrıca sarayın önündeki sütunları ve önündeki Tetrasyon'u, hipodromun kapılarının yanındaki kuleleri ve bitişik sütunların bazılarını da yıkmıştır. Trajanus, Severus ve Hadrianus hamamları hafif bir sarsıntıyla yıkılsa da eski şehirdeki sütunlar ve konutlar zarar görmemiştir. Ostracine olarak bilinen bölgedeki bazı binalar da sütun dizileri ve Nymphaeum olarak adlandırılan yapılarla birlikte çökmüştür. Bu [felaketlerin] her birinin ayrıntıları Retorikçi Johannes (Johannes Malalas) tarafından dikkatle kaydedilmiştir. Kentin 1000 talent vergiden muaf tutulduğunu ve vatandaşların yıkılan binalar için vergi ödemekten muaf tutulmuştur. İmparator ayrıca kamu binalarının yeniden inşasını da denetlemiştir”.¹¹¹

Malalas bu deprem hakkında çok fazla bilgi vermez göre onun deprem sıralamasına göre dördüncü yıkıcı depremdir. St Symeon'un ölümü ile ilişkilendirildiği tarih konusunda aktardıkları depremin oluş tarihi ile çelişmektedir. Muhtemelen bir sonraki yıl gerçekleşecek olan bu olayı bu depremde yaşanmış gibi aktarmaktadır.¹¹²

¹⁰⁹ Downey 1961, 437, dn. 150.

¹¹⁰ Ambrasesy 2009, 168.; Bakır 2021, 235 Tablo 1.

¹¹¹ Evagrius Scholasticus Eccl.Hist. II.12

¹¹² Bkz dip not 117.

“Leo I’in hükümranlığı sırasında Büyük Antiokheia Eylül ayının 13. günü pazar günü şafak vakti dördüncü kez tanrının gazabına uğradı. Bu Patricius’un konsüllüğünde Antiokheia’nın 506. yılında oldu. İmparator kendi bütçesinden Antiokheia’nın yeniden imari için çok (altın) verdi. Onun hükümranlığı zamanında, patrici Ardabarius’un *magister militum per Orientem* olduğu zamanda St Symeon Stylite öldü. Antakyalılar onun cesedini almak için ilahiler söylediler... Ardabarius Gothlara ordu gönderdi ve St Symeon’un cesedini Büyük Antakya ya getirtti. Onun için bir martyrium inşa edildi ve orada mezara kondu.¹¹³

Depremin meydana geldiği tarih ile ilgili antik kaynaklar arasında birlik yoktur, yorumlar nedeniyle tartışmalıdır. Ancak depremin meydana gelişinin Leo I döneminde olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁴ Tüm bu ayrıntılı anlatımlardan Leo I’in hükümranlığı sırasında meydana gelen depremin yıkıcı olduğu bölge Asi Nehri’nin oluşturduğu insula/adada “yeni kent” olarak anılan bugünkü Küçük Dalyan mahallesinin olduğu bölgedir. “Yeni kent “ olarak adlandırılan bölgeyi antik yazarlar kalabalık bir nüfusa sahip, hamamlar, saray, hipodrom ve tapınak gibi kamusal yapıların yanı sıra konutların da olduğu yer olarak tanımlar.¹¹⁵ Günümüzde Küçükdalyan mahallesi olarak adlandırılan mevkii de etkili olan depremde buradaki imparatorluk sarayı ve hipodromda ağır hasara yol açmış, buradaki obelisk yıkılmıştır.¹¹⁶ Adanın ana caddelerinin kesiştiği noktada sarayın önünde duran revakları, önündeki Tetrasyon’u, hipodromun kapılarının yanındaki kuleleri ve bitişikteki sütunların bazılarını da yıkmıştır. Şehrin eski kısmında, Silpius Dağı’nın eteklerindeki anakarada, sütunlu yapılar ve konutlar zarar görmemiş, ancak Trajanus, Severus ve Hadrianus hamamları hafif sarsıntılarla yıkılmıştır. Depremin aralık ayına kadar sürdüğü artçı sarsıntılar bir ila üç yıl arasında sürmüş olduğu ifade edilir. Antakya’nın yeniden inşası için kent 1000 talent vergiden ve vatandaşlar da yıkılan binaların vergisinden muaf tutulmuşlardır. Kamu binaları imparatorluk gözetimi altında yeniden inşa edilmiştir. Antakyalıların büyük bir kısmı şehirden kaçmış, kentin Daphne ve Seleucia Pieria’nın kırsal alanlarına kaçtığı depremden sonra geri döndüğü anlatılır. Bu depremin bir sonucu olarak, muhtemelen şehrin yeni kısmının üzerine inşa edildiği yumuşak nehir yataklarının çökmesi nedeniyle zeminin yer yer açıldığı belirtilir.

Ada mevkii olarak adlandırılan kısım Antakya’nın Küçükdalyan Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. 1932-1939 yılı kazılarında burada beş kamusal hamam, bugün müzede sergilen mozaik tabanlara sahip A, B, C, D, E hamamları, hipodrom, tapınak ve konutlar yer almaktaydı. (Görsel 2).¹¹⁷ Burası her ne kadar Yeni Kent olarak tanımlandıysa da bu bölge Antakya’nın Helenistik dö-

¹¹³ Malalas Chr.369.36 ve 37.

¹¹⁴ Downey 1961, 597vd.” Excursus 7: The Date of the Earthquake at Antioch in the reign of Leo I.”

¹¹⁵ Poccardi 1995, 993vd.

¹¹⁶ Downey 1961, 321-322,477-478

¹¹⁷ Kazı raporları için Antioch I-II-III; Kondoleon 2000; Kenfield 2014, 37-77.

nemde kurulan ikinci ve üçüncü mahallelerin yer almakta olup kentin kuruluşundan itibaren yerleşilen bölgedir.¹¹⁸Günümüzde modern yerleşimin içinde kalmış alanda 1932 yılında çekilen bir hava fotoğrafında tamamen terk edilmiş kırsal alan karakterindeki yerde hipodrom ve tapınak kalıntıları görülmektedir (Görsel 21-22). 2013 yılından bu yana yürütülen hipodrom ve çevresi kazılarında antik çağın bilinen en büyük spor yapılarından biri olan Hipodrom ve boyutları ile bilinen en büyük tapınaklardan biri olan Podyumlu Tapınak'ta yürütülen kazı çalışmaları bu yıkım ve depremin izlerini göstermektedir. Hipodrom ve tapınak alanında yürütülen kazı çalışması ve restorasyon izleri depremin verildiği tarih ile örtüşmekte olup depremin yıkıcılığını gözler önüne sermektedir. Bu yıkımın ardından hipodromda çok zayıf işçilikli onarımlar yapılmıştır (Görsel23-26).¹¹⁹

Görsel 21: Ada Mevkii Hipodrom ve Tapınak Hava Fotoğrafı 24 Mayıs 1933. *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023
<https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/13239>.

¹¹⁸ Downey 1961, 92. Seleukos II Kallinikos ve Antiokhos II tarafından başlatılan Ada Mevkiindeki yeni yerleşim yeri/Yeni Şehir Antiokhus III döneminde tamamlanmıştır. Leblanc-Poccardi 1995, 993 vd.

¹¹⁹ Pamir 2014, 251vd.; Pamir 2015, 271vd; Pamir et al 2020, 349-370; Pamir-Kocaman 2023.

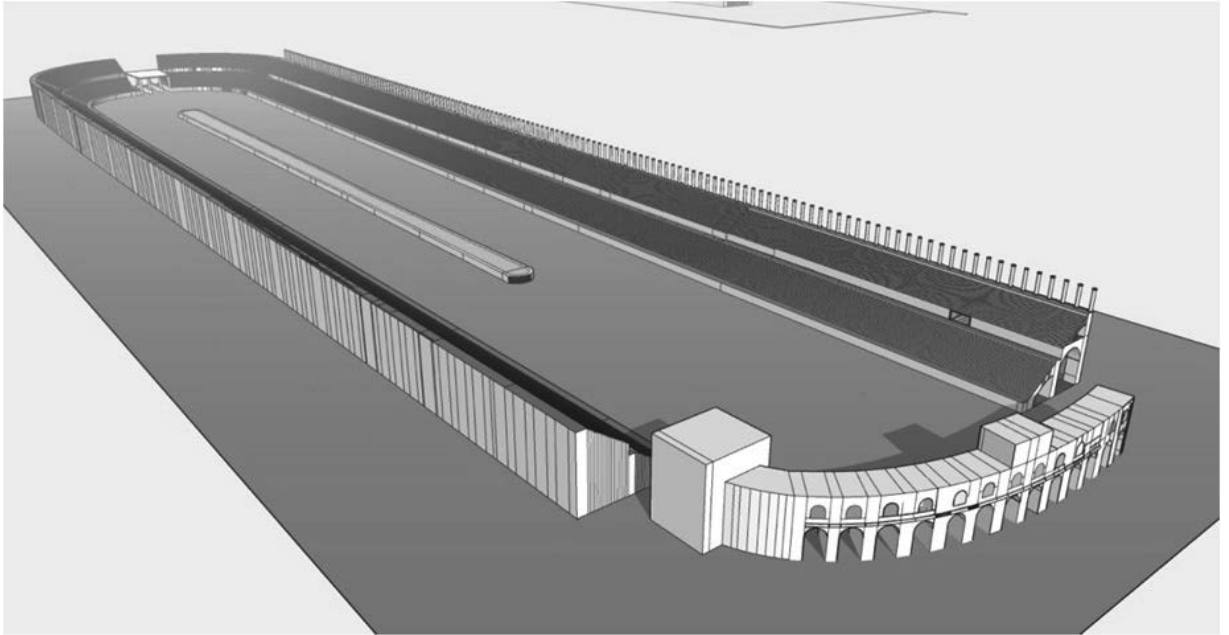
Görsel 22: Ada Mevkii Hipodrom ve Tapınak Hava Fotoğrafi 4 Temmuz 2023. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 23: Antik Hipodrom Temelleri, 526 Depreminden Sonra. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 24: Antik Hipodrom Merdiven Kalıntıları. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 25: Antik Hipodrom Trajanus Dönemi'nde Yıkılan Hipodromun Restitüsyon İllüstrasyonu. © Antakya Kazıları Arşivi.

Görsel 26: Podyumlu Tapınak. © Antakya Kazıları Arşivi.

MS 458 yılı depreminin hemen ardından Antakya da yaşanmış güçlü bir artçı şoku olarak tanımlanan deprem meydana gelmiş; büyük panik yaratmış yıkım ve tahribata yol açmıştır.¹²⁰ Bu depremin meydana geldiği tarih Antiokheia takvimine göre 19 Haziran 771 yılında, günümüz takvimine göre 19 Haziran 459 yılıdır. Antik kayıtlarda 458 yılı depremindeki olaylar ile 459 yılında meydana gelen olaylar karışıklık vardır. Olayların akışına göre verilen tarihler karışmaktadır.¹²¹ O nedenle MS 457 ile 459 tarihi arasında yaşananların kronolojik olarak yerleştirilmesinde yaşananlar, bazen 458 depremine bazen 459 depreminde atfedilmekte ya da her ikisinde de aynı olaylar anlatılmaktadır. Kronolojik düzensizlik ile bu dönemi kesin olarak belirlemek güçlüğü vardır. MS 459 da gerçekleşen en dikkat çekici olay St. Symeon Stylites'in ölümüdür. Kentin koruyucusu ve hamisi St. Symeon'un ölümü ile Antiokheialılar depremin yaralarını sararken bir diğer felaket St. Symeon Stylite'in 2 Eylül 459 da ki ölümü ile sarsılır. Ölümünden sonra, cesedi Antiokheia'ya getirilir ve İmparator Konstantin 'in yaptırdığı Büyük Kilise'ye gömülür.¹²²

¹²⁰ Evagrius Chronic. I, 13;

¹²¹ Ambrassesy 2009, 171vd.; 1961, 599. Syro-Makedon takvimi veya Antiokheia Takvimi de denilen takvim Seleukos Krallığının kuruluşu ve 1 Eylül ile başlatılır. Downey 1938.

¹²² Downey 1961, 480-481, dn 23, 25: 458 depreminden sonra Antakyalılar, din adamlarının önderliğinde toplu halde azizin mekânına hacca gitmiş ve elli bir gün boyunca onun sütununun etrafında kamp kurmuş, rehberlik ve teselli aramış ve daha sonraki hareketlerden dolayı şehre geri dönmekten korkmuşlardı. Symeon' un ölümü, depremin henüz çok yeni olduğu bir zamanda gerçekleştiği için, Antakya'yı en değerli öğüt ve ruhani güç kaynağından mahrum bırakacak gibi görünüyordu. Ardaburius güçlü bir askerî kuvvete sahip imparatorluk temsilcisiydi. Antakya'ya ve Antakya'nın zevklerine düşküncü ve şüphesiz Antakya Symeon'un naaşının olağanüstü bir onurla gömüleceğine dair söz vermişti. Cenazenin Antak-

Bu kayıtlara, Antiokheia'da hem 458'de yaşanan büyük yıkım ve hemen ardından meydana gelen 459 depremlerinin kente büyük zarar verdiğini, kentin savunmasız hale geldiğini, halkın büyük endişe ve korku içinde olduklarını yansıtır. Symeon'un ölümü sırasında Antiokheia'nın *magister militum per Orientem*¹²³i olan Ardaburius'un, hem azizi onurlandırmak hem de kutsal emanetlerinin yerleştirilmesiyle ilgili kargaşayı önlemek için Antiokheia'da bulunmaktaydı.¹²⁴ 1932 yılı kazılarında Daphne Yakto Villasında yapılan kazıda orta çıkan Yakto Mozaiğinin ana sahnesindeki Antiokheia'nın şehir rehberi niteliğindeki şehir tasvirinde Ardabarius'un villası tasviri vardır¹²⁵ (Görsel 27). Bu tasvirde betimlenen villanın 458 veya 459 yılları depremlerinden önce olduğu kabul edilir. MS 460/465 de Doğu Akdeniz'de meydana gelen depremleri Guidaboni birkaç yıl sonra Ege de meydana gelecek olan depremler ile bağlantılandırır.¹²⁶

Görsel 27: Yakto Villası Bordürü Üzerinde Şehir Yapıları Tasviri. ©Hatay arkeoloji Müzesi.

MS 513 Depremi 7 Eylül'de meydana gelmiş ve III şiddetinde¹²⁷ olduğu tahmin edilen güçlü hissedilmiş ve korkuya yol açmışsa da tahribatın az olduğu antik kayıtlarda bildirilir. Süryani ilahilerinde özellikle Antakya Patriği olan Severus (MS 465-538) ve Edessalı Jacob (8.yy)'a göre, depremin 7 Eylül'de

---

ya'ya götürülmesine karar verildi ve tabuta eşlik eden festival alayı beş gün süren yolculuğun ardından 25 Eylül Cuma günü Antakya'ya ulaştı

Sym. Sty. 133/174.: Symeon'u cesedini kentin her yerinde gözyaşları içinde aradıkları, günahları yüzünden yıkılan şehirlerini koruması için cesedini şehire taşıdıkları; Sym. Sty. 136/177: İmparator Leo, Symeon'un cesedinin nakledilmesini isteyince bütün Antakyalı'ların imparator' a mektup yazıp "Şehrimizin duvarı cezalandırıldığı için yıkıldığından, Symeon kentin duvarı(koruyucusu) olduğu için" imparatora geri vermesi için yalvardıkları aktarılır.; Doran 1992, 193.

¹²³ Doğu Eyaleti valisinden sonraki en yüksek rütbeli memur, komutan.

¹²⁴ Downey 1961, 481.

¹²⁵ Lassus 1934, 131-132; Levi 1947, 323 vd.

¹²⁶ Guidboni et al. 1994, 300-301.

¹²⁷ Bakır 2021, 235, Tablo 1.

meydana geldiği; günahların cezalandırılması olarak görülen bu depremlerin Tanrı'nın merhametini göstermesi için bir fırsat olarak görüldüğü aktarılır.¹²⁸

MS 525 depremi ise 14 Ekim'de meydana gelmiş; XI şiddetindeki¹²⁹ deprem ve ardından çıkan yangınla kent tahrip olmuştur. Bu deprem daha sonra meydana gelecek olan depremlerin öncüsü gibidir. 525 yılında meydana gelen büyük yangın, Antakya'nın başına gelecek büyük felaketin işareti olarak görülmüştür.¹³⁰Tanrının gazabı olarak adlandırılan depremin yol açtığı yangın günlerce sürmüş ve Aziz Stephan Kilisesi de dâhil olmak üzere kentte büyük tahribat yaratmıştır. İmparator Justin döneminin sonlarına doğru yaşanan bu felaketler altıncı yüzyıl boyunca sürecekteki katastrofik felaketlerin başlangıcını oluşturmaktadır.¹³¹ Aynı yıl Ekim ayında Konstantinopolis, Anavarza da yıkıcı depremler meydana gelmiş ve imparatorluğun doğusunda hem deprem hem de sel taşkınları insan kayıplarının yanı sıra ekonomik düzensizliği ve kıtlık felaketlerini de yaşatmıştır.¹³²

MS 526 yılı depremi, Antakya ve çevresinde ciddi yıkıma yol açmış IX veya XI şiddetinde¹³³ büyük yıkıcı bir depremdir. 29 Mayıs akşamı meydana gelmiş ve kenti harap etmiştir. Doğu'nun metropol kenti Antakya ve ona yakın olan Seleucia Pieria ve Kilikya'nın en önemli kenti olan Anazarbus yerle bir olmuştur. Antik kaynaklarda ayrıntılı olarak tanımlanan deprem kent üzerinde yıkıcı bir etki bırakmıştır. Antakya, Seleukeia Pieria, Daphne ve kırsalı ile yaklaşık 30 km yarıçapındaki kıyı bölgesindeki kasaba ve köylerle birlikte tahrip olmuştur. Antik kayıtlarda "tanrının gazabı veya ilahi ceza"sının yaşandığı beşinci yıkıcı deprem olarak tanımlanmıştır. Depremden önce Antakya'nın batı kesiminde başlayan yangınlar, sarsıntı sonucunda tüm kente yayılmış ve neredeyse tamamen kenti yok etmiştir. Deprem, insanların çoğunlukla kapalı alanlarda olduğu bir zamanda, Antakya'nın festival için çevreden gelen ziyaretçilerle dolup taşıdığı festivalden bir gün önce meydana gelmiştir. Antik kaynaklara göre depremin etkileri çok ağır olmuştur. Aynı yüzyılda yaşamış olan Malalas ünlü eser Chronographia'da depremi tüm detayları ile anlatır. Bu bakımdan en dikkate değer kaynaktır.

"Büyük Antakya, [Justin'in] imparatorluğunun yedinci yılında, mayıs ayında, Olybrius'un konsüllüğü sırasında beşinci kez ilahi gazaba uğradı. O zamanki ilahi dehşet öylesine büyüktü ki, evlerin yıkılmasıyla ezildiler ve yanarak öldüler ve gökten ateşli bir yağmur yağdı. Ve dokunduğu yerleri yıldırımlar gibi yaktı ve yeryüzünün temelleri sarsıldı. Ve temeller yıldırımlarla vuruldu, depremlerle savruldu ve ateş tarafından tüketildi, böylece kaçanlar ateşe koştu. Görülmesi

¹²⁸ Ambrasseys 2009, 180; Downey 520-521.

¹²⁹ Bakır 2021, 235 Tablo 1.

¹³⁰ Downey 1961, 520, dip not 75; Malalas Chr. 418.14

¹³¹ Downey 1961, 521.

¹³² Ambraseys 2009, 182-183.

¹³³ Akyüz et al 2006, 283, Tablo 1; Bakır 2021, 235, Tablo 1.

korkunç ve dehşet verici bir mucizeydi, korkunç fırınlardan yağmur gibi püsküren ateş, ı ve yeryüzünde bağıarak [duranları] yakaladı, onları yok etti. Ve o andan itibaren Antakya (imparator için) bir sorumluluk haline geldi, çünkü dağın kenarındaki evler dışında hiçbiri kalmadı. Kutsal ev, manastır ya da başka bir kutsal yer zarar gördü; zaten tamamen yok edilmişti. İmparator Büyük Konstantin tarafından kurulan Büyük Antakya Kilisesi, Tanrı'nın gazabı geldiğinde ve her şey yerle bir edildiğinde, ilahi cezadan sonra iki gün boyunca ayakta kaldı. Sonra alevler içinde kalarak o da yerle bir oldu. Ve ilahi gazaba uğramayan diğer evler de temellerine kadar yıkıldı.¹³⁴

Bu dehşet içinde 250.000 kadar insan (depremde) öldü. Çünkü, Mesih'in göğe yükselişinin büyük bayramıydı ve [şehirde] çok sayıda ziyaretçi kalıyordu. Ve orada bulunan çok sayıda insan bu ilahi gazaba uğradı. Göçük altında kalan ama canlı olarak çıkarılanların çoğu daha sonra öldü. Hayatta kalan bazı vatandaşlar yanlarına alabildiklerini alıp kaçtılar. Fakat onları soyan ve öldüren çiftçiler tarafından yolları kesildi. Ve sonra Tanrı'nın sevgisi ortaya çıktı: bu soygunculardan bazıları şiddetli bir şekilde öldü ve çürüdü, diğerleri kör oldu, diğerleri ellerinden kesildi ve günahlarını itiraf ederek hayalet olmaktan kurtuldu. Bunların arasında, o dönemde soygunculuğa düşkün olan Thomas adında biri de vardı. Tanrı'nın gazabından kaçarak şehri terk etti ve şehrin yaklaşık üç mil dışında Aziz Julian'ın Kapısı olarak bilinen yerde a kaldı ve orada yaşayan tüm mültecileri soydu. Bunu dört gün boyunca yaptı. Ve tüm bunlar için üzülmüşken, sağlıklı olmasına rağmen Thomas aniden öldü. Ve öldüğü yere gömüldü.¹³⁵

Görenlere göre, ölenlerin sayısı, yurttaşlar ve yabancılar, erkekler ve kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, iki yüz elli bin kişiyi buldu. Çünkü bu olay İsa'nın göğe yükseliş bayramında meydana gelmişti ve büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ve geleceklere göre, Kration/Keration adlı kilisenin çanları kutsal evlilik için şehirde çalmaya başlar başlamaz, o anda yer sarsıntısı başladı.¹³⁶

Ve Mesih'i seven Antakya ıssızlaştı. Bu ünlü kentte, dağa karşı inşa edilmiş bir sıra ev dışında hiçbir şey kalmadı. Olympias (Alumpiada) olarak adlandırılan kaynaktan Dragoun'un kapılarına kadar sadece yıkılmış duvarlar ayakta duruyor ve ölümle tehdit ediyordu.... Ne bir kutsal kilise ne bir manastır ne de başka bir kutsal yer yıkılmadan kaldı ya da Tanrı'nın gazabıyla temellerine kadar yıkıldı.¹³⁷

Tanrının sevgisini başka mucizeler de yarattı: Depremden yirmi ya da otuz gün sonra bazı hamile kadınlar canlı olarak mezardan çıktılar. Ve enkaz altında doğum yapan birçok kadın bebekleriyle birlikte zarar görmeden çıktı ve yeni doğmuş bebekleriyle birlikte hayatta kaldı. Ve diğer çocuklar da otuz gün sonra aynı şekilde kurtuldular. Ve çok daha şaşırtıcı şeyler oldu. Çöküşten sonraki üçüncü gün "Kutsal Haç" gökyüzünde, kentin kuzey mahallesi üzerinde bir bulutun içinden belirdi; onu gören herkes bir saat boyunca ağlayarak ve dua ederek kaldı. Ve ana çöküşten sonra bir yıl altı ay boyunca başka birçok deprem

¹³⁴ Malalas Chr. 419.16

¹³⁵ Malalas Chr. 420-421.

¹³⁶ Malalas Chr. 420.8.

¹³⁷ Malalas Chr. 419.

meydana geldi (MS 528 Depremi). Yirmi mil uzaklıktaki Seleukeia ve Daphne de yıkıldı. İmparator yıkıma uğrayan kentlere çok para verdi. Tanrı'nın gösterdiği sevgiyi duyunca çok üzüldü: Bizans'ta hiç gösteri yoktu ve Pentikost (Kutsal haftanın beşinci günü) Bayramı sona erdiğinde tacını çıkarıp mor bir pelerinle ağlayarak kiliseye girdi, senatörleri de aynı şekilde mor giysiler içindeydi.¹³⁸

...İmparator Büyük Konstantin tarafından yaptırılan ve Yunanlılar arasında bile eşi benzeri olmayan Büyük Kilise, Tanrı'nın gazabıyla her şey yıkıldıktan sonra, ilahi cezadan sonra beş gün boyunca ayakta kaldı. Ama birdenbire o bile alev aldı ve yere yıkıldı. Aynı şekilde Başmelek Mikail'in büyük kiliseleri ve kutsal Meryem Ana kiliseleri de yerle bir oldu. Bu iki kutsal yapı da depremden hiçbir şekilde zarar görmemişti, ancak Tanrı'nın gazabıyla aniden alev aldı ve Kutsal Peygamberler Kilisesi ile Aziz Zacharias Kilisesi daha sonra yere düştü. Depremde yıkılmayan diğer kiliseler ise yangın nedeniyle temellerine kadar yıkılmıştır.¹³⁹

O yıl imparator (Justin), Carinus'u beş centenaria ile (Antiokheia'ya) gönderdi ve onunla birlikte patrici Phocas ve Asterius, bilgili adamlar, şehrin yeniden inşası, su kemerleri ve nehir üzerindeki köprüler için onlara çok para verdi. Çünkü Justinianus kenti taniyordu, Pers Savaşı (Sasani) sırasında magistri militum'a eşlik ettiği sırada bir süre orada (Antakya'da) yaşamıştı. Bu patricilere kentle ilgilenmeleri için sık sık mektup yazıyordu.¹⁴⁰

Kutsal imparator Justin yıkılan kentlerin onarımı için diğer imparatorlardan daha fazla altın gönderdi. Bunu duyar duymaz tacını ve mor kaftanını çıkardı, uzun süre yas tuttu ve ağladı... Böylece, Büyük Hafta'nın kutsal perşembe günü, [şehir hakkında duyduklarından sonra] . . . Konstantinopolis Kilisesi'ne gitti ...¹⁴¹

"... yaşanan bu yıkıcı deprem bitmemiş artçı şoklar aylarca devam etmiştir."¹⁴²

Procopius (MS 5.yy- ölümü 558'den sonra) Daphne'de başlayan ve şiddetli rüzgâr ve kesilmesi yasaklanmış olağanüstü yükseklikteki selvilerin kökünden söküldüğü alametlerin depremin habercisi olduğunu anlatır. Ardından meydana gelen depremde şehri yerle bir eden depremde kentin nüfusunun 300.000 inin depremde öldüğünün söylendiğini; tüm şehrin yok olduğunu aktarır. Antakyalıların başına gelen felaket olarak tanımlıyor.¹⁴³ Depremin Antakya, Seleukeia Pieria ve Kilikya'nın en önemli kenti Anazarbus yok etti. Ve bu şehirlerle birlikte yok olan insanların sayısını kim hesaplayabilir demektedir.¹⁴⁴

¹³⁸ Malalas Chr. 421.

¹³⁹ Malalas Chr. 420.2,3,4.

¹⁴⁰ Malalas Chr. 422.

¹⁴¹ Malalas Chr. 422.17.

¹⁴² Malalas Chr.421.12-14.

¹⁴³ Procopius I. 2.XIV. 5-7

¹⁴⁴ Procopius VI. Anecd. xviii. 41/LCL. vi. 224).

Psuedo Dionysos, Justin'in imparatorluğunun yedinci yılında, yani 837 yılında, Büyük Antakya'nın beşinci kez yıkıldığını söyler ve depremin etkilerini ayrıntılı olarak anlatır.

"...O andan itibaren tüm şehir kızgın bir fırın gibi alevler içinde kaldı ve tamamen dümdüz oldu, çöktü, devrildi ve ateş tarafından tüketildi, (şehre) hakim olan dağın eteklerinde kendi başlarına duran az sayıda ev dışında, (duvarları) çatlamış ve yıkılmış olsalar da yıkılma noktasında kaldılar. ... İmparator Konstantin tarafından yaptırılan ve Roma İmparatorluğu'ndaki diğer tüm kiliselerden daha büyük olduğu söylenen büyük kilise, hasar görmüş olmasına rağmen dimdik ayakta kalmıştı. Ama yedinci gün aniden çıkan yangın onu da tepeden tırnağa yaktı ve kilise yere düşüp için için yanmaya başladı. Depremde yıkılmaktan bir şekilde kurtulan diğer tüm kiliselerin başına da aynı şey geldi: Sonunda gökten gelen gazabın hızlı ateşiyle yandılar ve yerle bir oldular. Hayatta kalanlar ölüleri sayabilselerdi, kaçanlar ve kentte bulunanların sayısı 1250'yi bulurdu...

Çöküşün üçüncü günü, bir pazar günü, gökyüzünün batı kısmında bir ışık haçı gözlemlendi ve hayatta kalan herkes onu hayretle gördü, ona bakarken bir saat boyunca 'Kyrie eleison/Efendimiz rahmet et' diye ağladılar. Depremden otuz ve kırk gün sonra tanrı merhametini gösterdi...

Deprem bir buçuk yıl boyunca gece gündüz durmadan devam etti. Hayatta kalanlar kaçmış olsalar da başka yerlerden ve çevre kentlerden gelenler Antakya'da bir araya gelerek depremde yıkılanların altından cesetlerini çıkardılar. Bunlar arasında Patrik Euphrasius da vardı; cesedi evinde zift dolu bir kazanın içinde bulundu ....

Deprem Seleuceia Pieria ve Daphne'de, Antakya'nın 20 mile kadar çevresinde kıyı bölgesinde de yıkıma yol açtı. İmparator bunu duyunca çok üzüldü ve yas tutmaya başladı... Antakya'nın Daphne ve Seleukeia ve kıyı bölgesiyle birlikte temizlenip yeniden inşa edilebilmesi ve enkaz altında kalan sayısız binlerce cesedin çıkarılabilmesi için beş kental altın gönderdi. Antakya, Seleukia ve kıyı bölgesi yeniden inşa edildi...¹⁴⁵

Evagrius, Depremin Justinus'un tahta çıkışından kısa bir süre sonra, saltanatının yedinci yılında 29 Mayıs/Artemisious ayında öğlen vakti, meydana geldiğini aktarır. Korkunç yıkıcı bir deprem olduğunu felaketlerin başlangıcı olarak tanımlar. Benzersiz olan Antakya'nın yangın ve deprem onu yok ettiğini, aklın ötesinde bir olay olarak aktarır. Bu olayın Hatip Yuhanna [Malalas] tarafından dokunaklı bir şekilde anlatılır ve böylece tarih sona erer der. "...Euphrasius öldü, Yıkılan [binaların] altında ezildi, bu şehir için başka bir vay haline, (ölümü için?) neyin uygun olduğunu önceden bilmesin diye... Antakya sonraki otuz ay boyunca depremlerden acı çekti. Sonra Antakya kentinin adı **Tanrı'nın**

¹⁴⁵ Psuedo Dionysius Chr. 47-52/34-38.

Kenti (Theopolis) olarak değiştirildi, bu da İmparator'un başka bir öngörüsü sayesinde oldu.”¹⁴⁶

Nikealı İonnes depremin yıkıcılığını diğer antik kayıtlarda verilen bilgileri tekrarlar. Çıkan yangının Aziz Stephanos Kilisesinden Aziz Stephanos Kilisesi'nden *magister militum*'un evine kadar, enine ve boyuna, *Talanduhus* hamamına ve Suriye halkının hamamına kadar uzandığını anlatır.¹⁴⁷ Depremin yarattığı yangınların can mal kaybına yol açtığını, büyük Antakya kenti büyük acılar çektiğini ve altı kez harap olduğunu, şehrin temellerine kadar yıkıldığını, Antakya'nın güzelliğinin deprem ve yangından yok olduğunu aktarır. Kentin yüksek kesimlerindeki evlerin de yıkıldığını, kutsal yapıların ve imparator Constantin zamanında inşa edilmiş olan büyük kilisenin de yıkıldığını aktarır. Depremde 250.000 kişinin öldüğünü söyler. İmparator I. Justinus'un, senatunun ve halkın günlerce yas tuttuğunu, Yıkılan kiliseleri ve kentleri yeniden inşa etmek çok para verdiğini aktarır.¹⁴⁸

Theophanes, Antiokheia depremi muhtemelen Malalas'ın aktarımlarına dayandırmaktadır.

“...Justin'in 8. yılında 20 Mayıs'ında, yedinci saatte, Olybrius Roma'da konsülken, Suriye'nin Büyük Antakya kenti Tanrı'nın gazabına uğradı. Tanrı'nın gazabı o kadar büyüktü ki, neredeyse tüm kent yok oldu ve sakinleri için bir mezar haline geldi. Toprağın altında gömülü olup da hâlâ hayatta olanlardan bazıları topraktan çıkan bir ateşle yakılarak öldürüldü... Ve deprem yıl içinde devam etti ve Antakya Piskoposu Euphrasius deprem tarafından yutuldu ve öldü, her kilise ve ev yıkıldı ve şehrin güzelliği yok oldu. Tüm nesiller boyunca hiçbir şehirde böylesine ilahi bir gazap yaşanmamıştı.

Bunları öğrenen yüce İmparator Justinus büyük bir üzüntüye kapıldı; başındaki tacı ve mor elbiseyi yırtıp attı, günlerce çuval bezi ve küller içinde yas tuttu ve bayram günü tacını ya da mantosunu giymeden sade bir kıyafetle kiliseye gitti. Herkes onunla birlikte yas tuttu ve kederlerini dile getirdi. Ve sonra İmparator yardımcısı *Carinus*'u gönderdi, ona (enkazı) kazmak için beş *centenaria* verdi, eğer bazı insanları kurtarmak mümkünse ve ayrıca gömülü nesnelere hırsızlardan ve soygunculardan kurtarmak için. *Carinus*'tan sonra *Phocas*'ı, *Craterus*'u ve *Patricius Asterius*'u¹⁴⁹ gönderdi, bunların hepsi bilge adamlardı ve şehrin yenilenmesi için onlara büyük miktarda para verdi...”¹⁵⁰

Antik çağ yazarlarının ve din adamlarının aktardıkları birbirini tutmakta, 526 yılında şiddetli bir depremin yol açtıkları aktarılmaktadır. Bu kayıtları yorumlayacak olursak, Antakya yıkıcı depremi I. Justinus'un imparatorluğu döne-

¹⁴⁶ Evagrius. iv. 5-6/155-156; Procopius VI. Anecd. II. 10.2. Antakya artık Theopolis olarak adlandırılmaktadır.

¹⁴⁷ Nikealı İoannes Bölüm XC 24 (135).

¹⁴⁸ Nikealı İoannes, Bölüm XC 25-27 (136)

¹⁴⁹ İmparator tarafından seçkin kişilere bağışlanmış bir ünvan.

¹⁵⁰ Theophanes 172-173.

minde bir kez daha yaşadı. Dağın üst kısmı hariç evlerin tamamı yıkılmıştır. Kayıtlara göre deprem Antakya'nın beşinci kez ilahi gazaba uğrayışı ve tamamen yıkılışıdır. Yıkım o kadar büyüktür ki bu felakete Tanrı'nın Antiokheia'yı cezalandırması olarak inanılmaktadır. Deprem, Olympias su kaynağından Dragon kapısına kadar ve Aziz Stephen kilisesinden ordu komutanının evine ve Tainadonhus hamamı ve yerel hamama kadar kenti yerle bir etmiştir.

Hayatta kalanların bir kısmının kentin yüksek kesimlerine kaçtığı, ancak artçı sarsıntılar, soygun ve cinayetlere maruz kaldıkları, kargaşa ve korkunun neticesinde kentte kimsenin kalmadığı aktarılır. Konutların dışında dini mekânların hepsi hatta İmparator Büyük Konstantin tarafından yaptırılan ve eşi benzeri olmayan Büyük Kilise de yıkılmıştır... Bu olay Hz. İsa'nın göğe yükseliş bayramında meydana gelmişti ve büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ve geleneklere göre, *Kration* adlı kilisenin çanları kutsal evlilik için şehirde çalmaya başlar başlamaz, deprem başlamıştır. Sadece Antiokheia değil, Seleukeia Pieria (Çevlik Samandağ) ve Daphne ve çevresi de yıkıma uğramıştır. İmparator Justinus yıkılan kentlerin onarımı için diğer imparatorlardan daha fazla parasal yardım yapmış ve günlerce yas tutmuş, Konstantinopolis'ten patrici ile mühendisler ve büyük miktarda para, şehrin yardım ve yeniden inşası için gönderilmiş ve hayatta kalanların bakımı ve köprülerin, su şebekesinin ve hamamların yeniden inşasından sorumlu tutulmuştur. İlk aylarda şehrin restorasyonu için acil para yardımı yapılmış, daha sonra da kentin yeniden imarı için 2000 pound¹⁵¹ ağırlığında altın harcanmıştır.

Antakya'nın bu depremle yıkılışından sonraki üçüncü gün Kutsal Haç gökyüzünde, şehrin kuzey mahallesi üzerinde bir bulutun içinden belirmediğini görenler bir saat boyunca ağlayıp dua etmişlerdir. Kutsal Haç'ın gökyüzünde belirmesi tanrının sevgisini göstermesinin bir alameti olarak değerlendirilmiş olmalı ki Habibi Neccar Dağının kuzey yarısı bu olaydan sonra Haç Dağı (Stavrin) olarak adlandırılmıştır. Tarihçi Evagrius'un kaydında Antakya'nın sonraki otuz ay boyunca depremlerden acı çektiği, daha sonra kentin adının lanetli olduğu düşünülerek Antakya adının Tanrının Şehri anlamına gelen **Theopolis** olarak değiştirildiği ve bunun İmparator'un başka bir öngörüsü sayesinde olduğu aktarılır.

Ölenlerin sayısı, yurttaşlar ve yabancılar, erkekler ve kadınlar, çocuklar ve yaşlılar ile Procopius'a göre üç yüz bin, Malalas ise iki yüz elli bin kişidir. Depremde ölenler arasında, patrik *Euphrasius* ve Edessa Piskoposu *Asclepius* gibi önemli şahsiyetler de vardır. Can kaybı tahminleri belki abartılıdır, ancak imkânsız da değildir. Bu rakamlara, şoktan önce ve sonra çıkan yangınlarda ölenlerin yanı sıra, olaydan sonra şehri terk eden ve bazıları İmparatorluğun batı kesimine mülteci olarak giden insanların sayısı da dâhil edildiğinde kentin

¹⁵¹ 0,453grx 2000= 916kg ağırlığına denk düşmektedir.

nüfusunun azalmasına depremlerin doğrudan ve dolaylı olarak neden olduğu dikkate alınmalıdır.

MS 528 yılı 29 Kasım sabah erken saatlerde IX-X1 şiddetinde¹⁵² büyük deprem daha meydana gelmiştir. Altıncı büyük deprem olarak antik yazarlarca tanımlanan bu depremi ayrıntılı olarak anlatan Theophanes' e göre;

"...Aynı yıl Kasım ayının 29'unda, dördüncü günde, üçüncü saatte, Büyük Antiokheia felaketinden iki yıl sonra ilahi gazap altında acı çekti. İlk saatte büyük bir deprem oldu ve gökten korkunç bir kükreme yükseldi. İnşa edilmiş olan her şey ve surlar yerle bir oldu ve ilk depremde yıkılmamış olan eski binalar şimdi yıkıldı. Kenti süsleyen ne varsa, imparatorların cömertliği ya da yurttaşların özel olanaklarıyla orada bulunan ne varsa, hepsi yıkıldı. Bunu öğrenen komşu şehirler üzüntü içinde dua ettiler. Ve bu çöküşte 4870 kişi öldü. Hayatta kalanlar başka şehirlere kaçtılar ya da dağlara göç ettiler ve çadırlarda (ya da kulübelerde) yaşadılar. Ve çok sert bir kış yaşandı. Geride kalanların hepsi yalınayak dua ettiler, ağladılar ve kendilerini karda secdeye atarak "Allah merhamet etsin" anlamında "Kyrie Eleson" diye bağurdılar. Ve Tanrı'dan korkan bazı adamlara tavsiye verilerek, hayatta kalan herkese (kapılarının) lentolarına 'İsa bizimledir. Dur' yazmaları söylendi. Ve bunu yaptıklarında, Tanrı'nın gazabı durdu. Ve yine İmparator ve eşi Antakya kentinin onarımı ve yeniden inşası için çok para verdiler. Ve İmparator şehrin adını Theopolis olarak değiştirdi."¹⁵³

Psuedo Dionysos'un kayıtlarında deprem ve etkileri, inşa faaliyetleri aktarılır:

"... Antakya'nın beşinci yıkımından iki yıl sonra, Justinianus zamanında, Kasım ayının 29'unda, haftanın dördüncü gününde, onuncu saatte, Antiokheialıların hesaplarına göre 576 yılında (Antakya Takvimine göre) altıncı yıkımı olarak kent tekrar çöktü. O gün bir saat süren büyük bir deprem oldu; depremin sonunda gökten dehşet verici ve şiddetli bir gök gürültüsü koptu; ... daha önceki depremden (526 depremi) sonra inşa edilmiş olan tüm binalar devrildi, yıkıldı ve yerle bir oldu, yani şehrin surları ve kapıları, özellikle de büyük kilise, diğer tüm kiliseler, martyrionlar (şehit şapelleri) ve en küçüğüne kadar önceki depremden kurtulan evlerin geri kalanı. Ve böylece Antiokheia'nın korkunç çöküş haberini alan tüm çevre kentler, tüm komşu köylerin yıkılmış olmasından dolayı gözyaşları, üzüntü ve ıstırap içindeydiler. Seleukeia ve Daphne beşinci depremde zaten yıkılmıştı; altıncı depremde ne yıkıldılar ne de herhangi bir zarar gördüler... Ayakta kalan binalar onarıldı...Patrik Ephremius da onların (hayatta kalanların) arasındaydı ve (felaketten) kurtulan değerli kişilerle birlikte olan biten her şeyi İmparator'a bildirdi. İmparator bunu duyunca, bütün senato ile Antiokheia için günlerce yas tuttu. Sonra bol miktarda altın göndererek kentin sınırlarının küçültülmesini, dış surların yıkılmasını ve kentin ortasına bir sur inşa edilmesini emretti; geri kalanı, dış alanın (kentin kuzey kısmı) büyük bir kısmı (surların dışında) kaldı. Ve öyle de oldu. Sur inşa edildiğinde, Asi Nehri'nden biraz uzaktaydı ve kentin büyük bir kısmı sarsıldıktan sonra (kentin)

¹⁵² Akyüz et al 2006, 283 Tablo 1; Bakır 2021, 236, Tablo 1.

¹⁵³ Theophanes 177-178.

dışında kalmıştı. İmparator, inşa ettirdiği surun dışında kalan her şeyin yıkılmasını ve nehir için bir giriş (kanalı) yapılmasını emretti; böylece nehir, surun bir tarafından diğerine geçerek ana sura bağlandı. Nehir böylece kontrol altına alındı ve yeni inşa edilen duvarın yanında (kazılmış olan) hendeğe aktı. Ve bu, İmparator Justinianus'un dikkati ve gayreti sayesinde, önemli miktarda çalışma ve bol miktarda para ile başarılı."¹⁵⁴

Procopius depremin Doğu'nun ilk metropol kenti Antiokheia'yı ve ona yakın olan Seleukia'yı ve Kilikya'nın en önemli kenti Anazarbus'u yok ettiğini bildirir.¹⁵⁵

Antiokheia Patriği Evagrius, depremi imparator Justinianus'a rapor etmiş ve bu haber büyük bir endişeye yol açmış, Konstantinopolis'te ve İmparatorluğun diğer şehirlerinde toplantılar düzenlenmiş, İmparator'un kentin yeniden inşası ve Seleukeia'ya yardım için para göndermiş olduğu ve Antakyalıları üç yıl boyunca vergi ödemekten muaf tuttuğu; kentin adının "Theopolis" Tanrının şehri olarak değiştirildiğini aktarır.¹⁵⁶

Malalas 526 depremi hakkında ayrıntılı bilgi aktarırken, 528 depremi ile ilgili çok fazla anlatımı yoktur. İmparator Justinianus dönemindeki olayları aktardığı 18. Kitabında;

"Antiokheia tanrının gazabına uğradığı altıncı büyük felaket olduğu zamandı. Deprem meydana geldi ve bir saat boyunca devam etti ve ardından korkunç bir kükreme geldi, öyle ki daha önceki dehşetlerden sonra yeniden inşa edilen binalar, duvarlar ve bazı kiliselerle birlikte yıkıldı."¹⁵⁷

"Bu olaylar diğer şehirlerde de duyuldu ve herkes ağıt yakarak dualar etti. Kenti çevreleyen alanın bir kısmı sular altında kaldı ve bu depremde 5000 kişi öldü. Hayatta kalanların bir kısmı diğer şehirlere gitti, ancak çoğu dağlarda yaşadı. Patrik Euphraimios tüm olanları İmparator'a anlattı ve bunu duyan Bizanslılar günlerce dualar ettiler."¹⁵⁸

" İmparator'un emriyle o yıl Antiokheia'nın adı değiştirildi ve **Theopolis** oldu. Ayrıca, Antioheia'da yazılı bir kehanet bulunmuştur... üzerinde "Ve sen, mutsuz şehir, (artık) Antiokhos'un şehir olarak adlandırılmayacaksın." Aynı şekilde, kentteki tezahüratları kaydedenlerin belgelerinde kentin adının değiştirilmesi için ilahi söylediklerinde bir işaret(kehanet) olarak kabul etmişlerdir. Bu da imparatora bildirildi. Justinianus Antiokheia, Laodikeia ve Seleukeia halkına kutsal cömertlik bahşetti, böylece vergilerini üç yıllığına iade edildi. İmparator bu şehirlere 200 litrai ve arazi sahiplerine illustis ünvanı bağışladı."¹⁵⁹

¹⁵⁴ Pusedo Dionysus II.72-74/II. 54-56.

¹⁵⁵ Procopius,VI. Anecd. xviii. 41/LCL. vi. 224.

¹⁵⁶ Evagrius 155-156

¹⁵⁷ Malalas Chr. 442

¹⁵⁸ Malalas Chr. 443.

¹⁵⁹ Malalas Chr. 443.29, 444; *Litra* ağırlık birimi 1 pound a eşdeğer altın anlamında kullanılmıştır. Ağırlığı değişken olmakla birlikte günümüzdeki karşılığı 0.439 gr.'dır. *Illustris* senota da bir mevkii, temsil hakkı.

Bir diğer yazarı, orijinal kaynağı bilinmeyen ve 13. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilen *Chronicon ad annum 1234* numaralı kayıta ölen kişiler ve kentin sınırlarının küçültülmesi ve yeniden imarı için yapılanlar aktarılmaktadır:

“...Ve [Antiokheia] yıkıldıktan iki yıl sonra (Justinianus'un 7. yılında) altıncı yıkım geldi. Çünkü Antiokheia'da şiddetli bir deprem oldu ... Kentin surları, kiliseler ve daha önceki depremde yıkılmamış olan öbür binalar yıkıldı; bu olay çevredeki şehirlerde de oldu. Bu depremde ölenlerin sayısı 32.000, yaralananların, sakatlananların ve kırılanların dışında 2.740 marangoz ve mimar hayatını kaybetti. Bu durum İmparatorun dikkatine sunulduğunda, dış duvarın (dış sur) yıkılmasını ve şehrin ortasına bir duvar inşa edilmesini, şehrin yıkılmış haldeki büyük bir kısmının (kuzeyinin) duvarın dışında bırakılmasını emretti; bu yapıldıktan sonra nehir duvardan uzakta kaldı. İmparator ayrıca, yeni inşa edilen duvarın dışında, nehir için bir yatak olarak bir kanal kazmalarını emretti; nehir böylece duvarın yanından bir yerden diğerine geçecekti. Ve böylece, nehir engellendiği için, büyük çabalarla inşa edilmiş olan duvarın yanına doğru kuvvetle hareket etti...”¹⁶⁰

Procopius İmparator Justinianus'un depremin ardından Antakya'da yürüttüğü büyük imar faaliyetlerinden detaylı olarak bahseder. Oldukça uzun bir anlatımından özetlenecek olursa; Kentin adının artık Theupolis olduğunu, kentin güçlendirildiğini aktarır. Surların tamir edildiğini ve şehrin sınırlarının değiştirildiğini ve daraltıldığını, iç sur örülerek şehrin sınırlarının çevreleyen surların kısaltıldığını, şehrin kuzey tarafındaki ovaya doğru olan kısmın şehir suru dışında bırakıldığını ve kentin kendini koruyacak şekilde yeni sur inşa edildiğini aktarır. Asi nehri üzerinde iç şehir suruna paralel uzanan ve onu güçlendiren yapay kanal açtığını ve suru güçlendirdiğini; eskiden sarp olan surun içindeki bölgeyi oldukça düzleştirdiğini ve orada gelecekte sadece yaya insanlar için değil, süvariler için de geçilebilir olacak ve hatta araba yolu olarak hizmet edecek yokuşlar inşa etti der. Ayrıca duvarın içindeki bu tepelerde hamamlar ve su depoları; her kulenin içine bir sarnıç kazdırarak daha önce orada var olan su sıkıntısını yağmur suyuyla giderdiğini söyler. Hacıkürüş Deresi/Parmenios deresi üzerindeki dağdan gelen sel sularını önleyecek yıkılmış su bendi inşa ettirdiğini aktarır.¹⁶¹ Depremin yıkıcılığını ise şöyle anlatır:

“İmparator Justinianus Antakya'nın çevre duvarıyla ilgili olarak bunu başardı. Ayrıca düşman tarafından tamamen yakılmış olan kentin tamamını yeniden inşa etti. Çünkü her şey küle dönmüş ve yerle bir olmuştu ve yakılan kentten geriye kalan tek şey yıkıntı yığınları olduğu için, Antakya halkı önce tüm enkazı kaldırdığında ve yanmış bir evin kalıntılarını temizlediğinde, herkesin evinin yerini tanınması imkânsız hale gelmişti; Artık hiçbir yerde kamusal stoalar ya da sütunlu avlular kalmadığından, hiçbir pazar yeri kalmadığından ve yan sokaklar

¹⁶⁰ Chronicon.1234. LVIII.15-35. p195.

¹⁶¹ Procopius VII, II.1-218.

artık şehrin ana caddelerini işaret etmediğinden, artık herhangi bir ev inşa etmeye cesaret edemediler. Ama İmparator hiç gecikmeden enkazı kentten mümkün olduğunca uzağa taşıdı ve böylece havayı ve toprağı tüm yüklerden arındırdı; sonra ilk olarak kentin temizlenmiş arazisini her biri bir yük arabasını taşıyacak büyüklükte taşlarla kapladı. Sonra kenti stoalar ve pazar yerleriyle donattı, bütün ev bloklarını sokaklarla böldü, su kanalları, çeşmeler ve kanalizasyonlar yaptı. Bütün bunlar kentin şimdi övündüğü şeylerdi, tiyatrolar ve hamamlar inşa etti, bir kentin refahını göstermeye yarayan diğer bütün kamu binalarıyla süsledi. Ayrıca çok sayıda zanaatkâr getirerek halkın kendi evlerini inşa etmesini daha kolay ve daha az zahmetli hale getirdi. Böylece Antakya eskiden olduğundan daha görkemli bir hale geldi. Dahası, orada Tanrı'nın Annesi (Meryem) için büyük bir Kilise inşa etti. Bunun güzelliğini ve her açıdan ihtişamını tarif etmek mümkün değildir; ayrıca çok büyük bir gelirle onurlandırdı. Dahası, Başmelek Mikail için muazzam bir Kilise inşa ettirdi. Aynı şekilde, hastalıklardan muzdarip olan yoksullar için de binalar ve hastalıklarının bakımı ve tedavisi için her türlü aracı, erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı sağlayarak ve zaman zaman kentte kalabilecek yabancılar için de aynı şeyi yaptı.”¹⁶²

Kuşkusuz antik kaynakların aktarımları birbirini tekrarlarlarken aynı zamanda bilinenleri doğrulamaktadır. Bazen Procopius'da olduğu gibi İmparatoru yüceltmek için kaleme alınan bazı kayıtlar abartı içeren bu kayıtlarda yapılmayan işler de yer almaktadır. Şu ana kadar yürütülen arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, büyük yıkımın yaşandığı kentte depremin ardından Justianus'un imar faaliyetlerine girdiğini göstermektedir.

Antik kayıtların tanıklığında 528 yılında meydana gelen deprem Antakya, Daphne ve Seleuceia Pieria'yı bir kez daha harap etmiş; o sırada oluşan güçlü fırtına da yıkıma katkıda bulunmuştur. Daha önceki sarsıntılar ve yangınlar nedeniyle zaten zarar görmüş olan Antakya ve çevresindeki bölgenin tamamen çöktüğü, depremde ölenlerin sayısı 50.000, 32.000, veya 4.870 kişi bildirilmiş, içlerinde kentin yeniden imarında görev alan marangozlar ve mimarların da bulunduğu aktarılır. 526 yılı depreminde büyük can kaybına uğrayan kentin bu depremin ardından ciddi nüfus kaybına uğradığı açıktır. Bu kayıpların yanı sıra kenti terk edenlerin de nüfus kaybındaki etkileri göz önüne alınmalıdır. Depremin imparatorluk açısından maliyeti yüksektir. Bir önceki 526 depremi ve yangının ardından yapılan onarımların hâlâ devam ettiği ve tamamlanmamış olduğu anlaşılmaktadır. Justinianus Antakya ve Seleukeia'nın yeniden inşası için 200 litrai ağırlığında altın gönderir ve üç yıl vergi muafiyeti uygulamıştır. İmparator'un emriyle Antiokheia'nın adı değiştirilerek ve Theopolis olmuştur. Aslında bu isim 526 yılı depreminden sonra anılmış; Mucizeler Yaratan Symeon'un emriyle Antakya'nın adı resmî olarak basılan sikkeler üzerinde görülen Theopolis ('Tanrı'nın Şehri') olarak değiştirilmesi Justinianus döneminde olmuştur (Görsel 28a-b). Kentin adının değiştirilmesinin 526

---

¹⁶² Procopius VII, II. 19-25.

depreminden sonra gerçekleştiği ve 528 depreminde de bunun güçlü bir şekilde hem dini hem de siyasi otorite tarafından onandığı vurgulanmıştır.¹⁶³

Görsel 28a: MS 526-528 Depremlerinden Sonra Kentin Adının Theopolis Olarak Değiştirildiğini Gösteren Justinianus Baskılı Sikkenin Ön Yüzü. Aslı Tunçer basılmamış yüksek lisans tezinde, Aslı Tunçer'in izniyle.

Görsel 28b: Sikkenin arka yüzü, Theuopolis isminin kısaltması Theup. Darphane adı olarak görülmekte

¹⁶³ Downey 1961, 529 dn 115.

526 ve hemen ardından meydana gelen 528 yılı depremlerinin kentte yarattığı tahribat ve ardından yeniden inşa faaliyetlerinin arkeolojik kanıtları 1932-1939 yılı kazıları ve son yıllarda yapılan kent içi kurtarma kazılarında ele geçmiştir.

Lassus'un Antakya Halep Yolu üzerinde yaptığı sektör kazılarında Justinian dönemi cadde kaplaması hemen her sektörde tanımlanmıştır (Görsel 15).¹⁶⁴ Hacı Kuruş (Parmenios) Deresi üzerindeki su bendi aynı zamanda şehir surununun bir parçası olan ve Lazkiye üzerinden kente gelen tüccarların kullandığı Orta Kapı muhtemelen demir kapısı olduğu için günümüze Demirkapı olarak gelmiş yapı üzerinde Justinianus döneminde büyük ölçüde onarım gördüğü saptanmıştır.¹⁶⁵ Kentin içinden geçirilen sur duvarının bugün hâlâ kalıntıları mevcuttur ve antik kayıtlarda Justinian Suru olarak adlandırılmaktadır.¹⁶⁶ (Görsel 28). Procopius'un ifadelerine göre Justinianus'un Antiokheia'nın ile ilgili aldığı radikal bir karar olan yeniden inşa programının bir parçası olarak Antakya'nın dış surlarının tamamen yıkılmasını, kentin ortasına bir sur inşa edilmesini, böylece şehrin çok daha küçük bir şehir hâline getirilmesidir. Bu inşa programına tanıklık eden kentin içinden geçen Justinian dönemi sur duvarı bu faaliyetin gerçekleştiğini gösterir. Şehir kademeli olarak yeniden inşa edilmiş, dış duvarları yıkılarak ya da onarılmayarak bırakılmış, şehrin merkezine daha yakın yeni duvarlar inşa edilmiş ve Asi Nehri yeni duvarın yanından geçecek şekilde yönlendirilmiş ve kentin sınırları küçültülmüştür.¹⁶⁷ İç sur olarak adlandırılan sur inşa edildikten sonra surların dışında bulunan her şeyin yıkılmasını emretmiş olmasıdır. A Hamamı¹⁶⁸ ve C Hamamı¹⁶⁹, Bizans Stadiumu¹⁷⁰ Circus/Hipodrom ve Podyumlu Tapınak¹⁷¹ ve buradaki konutlar 526-528 depremlerinde yıkılmış ve Justinianus'un yeni kent planlamasında kentin sınırlarının küçültülmesi ve bu amaçla inşa edilen Justinianus Sur duvarının kuzey dışında kaldığı için terk edilmiş ve bu yapıların malzemesi kentte yeniden imar faaliyetleri için taş ocağı gibi kullanılmıştır (Görsel 21, 24, 26).

Antakya'da yürütülen yeni dönem kazılarından olan Haraparası Mevkiindeki 4642 parsel Müze otel kazısında ortaya çıkan ve sergilenen mozaik tabanlar üzerinde deprem ve yıkıntının izleri tanımlanmıştır.¹⁷² Arkeolojik verilere göre MS 4. yüzyıl son yarısı ile 6. yüzyıl ikinci yarısı arasına tarihlenen kamusal yapının yıkılan duvarlarının yapının mermer tabanı üzerine düşmesi,¹⁷³ mo-

¹⁶⁴ Lassus 1974....

¹⁶⁵ Downey 1961, 551; Brands 2009, 9-20.

¹⁶⁶ Clive Foss 1986, 7vd, fig. 27, 31; Downey 1961, fig11

¹⁶⁷ Brands 2016, 49vd.

¹⁶⁸ Fisher 1934b, 7.

¹⁶⁹ Fisher 1934c, 31.

¹⁷⁰ Campbell 1934, 33

¹⁷¹ Pamir-Kocaman Sakin (baskıda)

¹⁷² Pamir Kara Işıklıkaya 2022.

¹⁷³ Pamir 2023, 1-28.

zaik döşeme tabanlar üzerine düşen mimari aksamın yarattığı çökmeler, serbest kalan dere yatağının mermer taban üzerinde yarattığı tahribat büyük bir depremin etkilerini anlatır. (Görsel17-19).¹⁷⁴ MS 526 depreminin Demirkapı su bendini yıkması sonucu serbest kalan sel suları Antakya-Halep yolunun altındaki tünel içinden akmakta iken, kontrol dışı kalan derenin sürüklediği depozitin tüneli tıkaması sonucunda serbest kalan derenin kamusal yıkıntının üzerinden akması ile oluşan tahribat depremin etkilerini yansıtmaktadır.¹⁷⁵ Muhtemelen bu depremden sonra Hacıkürüş/Parmenius çayının yatağı dolduğu için yatak değiştirmiştir. Yıkılan Demirkapı su bendi daha sonra Justinianus tarafından onarımı yaptırılmıştır (Görsel 29).¹⁷⁶ 1933-1938 yılı kazılarında ortaya çıkarılan F Hamamı ve ithaf yazıtı burada mevcut yapının depremde yıkılmasının ardından halk hamamı olarak inşa edilmiştir (Görsel 30).¹⁷⁷ Ayrıca kenttin sokaklarında ve caddelerinin de onarıldığı bildirilmektedir. Lassus tarafından Antakya Halep caddesi üzerinde yapılan sektör kazılarında cadde üzerinde Justinianus dönemi onarım ve imar faaliyetleri açıkça görülür (Görsel 31).¹⁷⁸

Görsel 29: Justinianus Dönemi İnşa Faaliyeti, Demirkapı. © Antakya Kazıları Arşivi.

¹⁷⁴ Pamir 2014, 106-107.

¹⁷⁵ Pamir 2023, 1-28; Pamir 2014, 106-107.

¹⁷⁶ Downey 1961, 551; Brands 2009, 9-20.

¹⁷⁷ Pamir 2008, 948-949, Res.2. ; Kazıda 13R sektör kazısı olarak tanımlanmış olan F Hamamına ait keramik buluntular deprem incisini ve yıkımın depozitinin altından çıkmış olup 6.yüzyıl ilk çeyreğine tarihlenir.; Comfort 1958, 56.

¹⁷⁸ Lassus 1972.

Görsel 30: F Hamamı Üzerindeki Deprem İzleri. *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <http://vrc.princeton.edu/archives/items/show/16446>.

Görsel 31: Justinianus Dönemi İnşa Faaliyeti Sütunlu Cadde. *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/16065>.

1932-1939 yılı kazılarında ortaya çıkan kontekst içi nümizmatik veriler 526-528 depremleri sonrasında birçok konuttaki deprem tahribatını ve bazılarında ise onarım yapıldığını göstermektedir. Depremlerin etkileri ve yeniden inşa faaliyetleri Daphne'de Büfe Eve geç dönem yapısı¹⁷⁹, Birds of Rinceau (Kıvrık Dal ve Kuşlar) Evi¹⁸⁰, 15 M Evi Üst Tabaka konutu¹⁸¹, Hacıkürüş (Parmenios) Deresi Tonoğlu Geçit¹⁸², Haç (Staurin) Dağı eteklerindeki terasta 14S Villası¹⁸³, Daphne Yakto Villası¹⁸⁴, Phoenix Mozayikli Evi¹⁸⁵, Sütunlu Cadde¹⁸⁶, Kavaslı Kilisesi¹⁸⁷ (Görsel 32), Seleukei Pieria Martyrion¹⁸⁸ da yapılan kazı ve araştırmalarda tanımlanmıştır. Antakya Halep yolu üzerinde yol genişletme faaliyetleri sırasında Haç Dağının batı yamaçlarındaki modern kesitlerde deprem yıkıntısı saptanmıştır.¹⁸⁹

Görsel 32: Kavaslı Kilisesi, *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023
<https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/14201>.

¹⁷⁹ Büfe mozayikli evi Levi 1947, 311-313; Cimok 2000,122-123

¹⁸⁰ Birds of Rinceau Evi Levi 1947, 257; Cimok 2000, 304.

¹⁸¹ Stillwell 1941, 12

¹⁸² Stillwell 1941, 13 16-O Kazısı; Lassus 1972, 116.

¹⁸³ Stillwell 1941, 11: Üç evreli villanın son evresi3. Yüzyıl sonları olup depremde yıkılmıştır. Bu depremin tarihlendirme şimdilik olası değilse de muhtemelen 458 yılı depremi veya 526-528 depremleridir. Bu yapının üzerinde yeni bir yapılaşma yoktur.

¹⁸⁴ Lassus 1938, 98. Yakto Villası da depremin ardından onarım görmemiştir.

¹⁸⁵ Levi 1947, 352: 526 yıkımı ve ardından onarım görür.

¹⁸⁶ Lassus 1934, 8vd

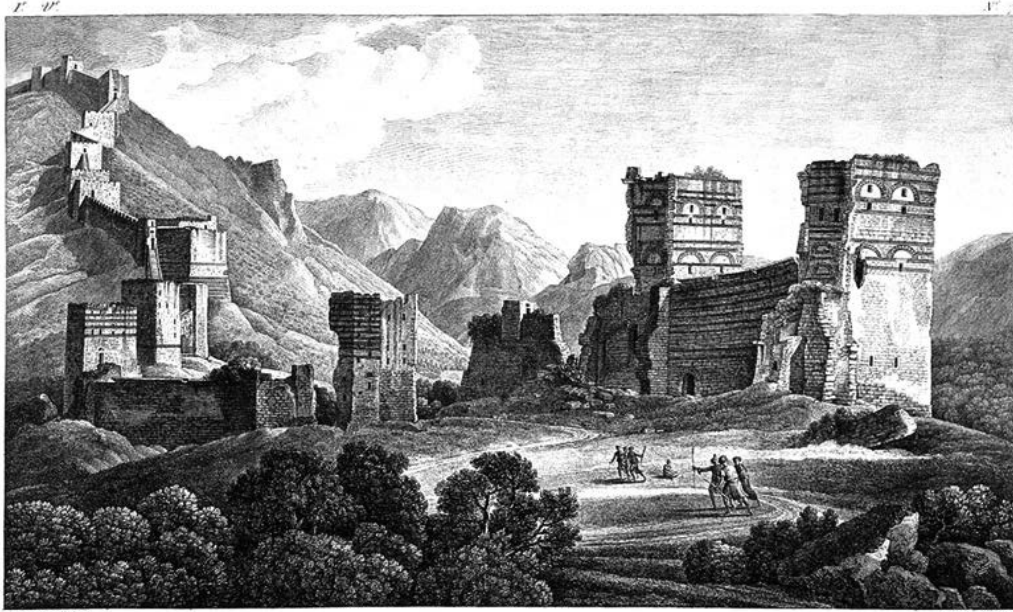
¹⁸⁷ Levi 1947, 284; Lassus 1938, 5-44.

¹⁸⁸ Campbell 1941, 37: Yapının I Dönemi 526 depreminde yıkılır ve hemen ardından yeniden inşa başlar Bu inşa sırasında 528 depremi meydana gelir ve II. Dönem olarak adlandırılan bu evrede yapı güçlendirilir. ; Levi 1947, 359.; Pamir 2005, 75.

¹⁸⁹ Casana 2004, 119-120.

Antakya 526 ve 528 depremlerinden sonra hiçbir zaman tam olarak toparlanamadığı antik kaynaklarda belirtilmekle birlikte arkeolojik veriler de bunu doğrulamaktadır. Demirkapının ilk depremde yıkılmasının ardında ancak Justinian döneminde muhtemelen 528 yılı depreminden sonra yapılmıştır. Justinian'ın yeniden inşa ve yeniden planlama faaliyetleri¹⁹⁰ ile kentte imar faaliyetleri sürdürülmüşse de kentin sınırlarının küçültülmesi, Antiokheia eski görkemini kaybetmiştir. Büyük ölçüde yıkılan surlar yeniden onarılmamış ve kentin savunmasını zayıflatmıştır. (Görsel 33).¹⁹¹ Depremlerin ardından büyük nüfus kaybı, yaşanan Sasani işgalleri MS 540-573, kıtlık ve veba salgınları (560-561) ile şehir giderek ıssızlaşmış, büyük görkemli bir kentten küçük bir şehre dönüşmüştür.

ANTIOCHIE, appelée par les Arabes, ANTHAKYEH.
*Grands Tours, appelés vulgairement les Restes du Palais de Séleucus et faisant partie des murs de la Ville.
La vue est prise en dedans de l'enceinte.*

Görsel 33: Antakya'nın Yıkılmış Sur ve Kulelerini Gösteren 18.-19.yy. gravürü. J. Lousie Cassas Wikimedia commons.

Antakya, Seleukeia Pieria (Samandağ) ve Daphne'de MS 534, MS 557-58, MS 577 de hafif ve orta şiddette depremler devam etmiştir. MS 588 depremi ise yıkım yaratmış kutsal mekânlar kiliseler, hamamlar yıkılmış, sütunlu caddenin

¹⁹⁰ Downey 1961, 546-553

¹⁹¹ Downey 1961, 558: Pers birlikleri MS 573'te Antakya'ya kadar akın ettiklerinde surların ya bu depremde ya da daha önceki bir depremde yıkılmış olması sebebiyle şehir savunulamadığı için halk şehirden kaçmıştır.

revakları ve şehir surları üzerindeki kuleler etkilenmiştir.¹⁹² Bu depremin 60.000 kişinin ölümüne neden olduğu, kentin imarı için İmparator'un cömert yardımlarda bulunduğu aktarılır. ¹⁹³ Antakya MS 638 de İslam ordularınca fethedildiğinde, büyük ölçüde nüfus kaybına uğramış, ıssızlaşmıştır “büyük ölçüde yıkılmış bir şehir bulduk” dedikleri aktarılır.¹⁹⁴ Kentin adı İslam fethine kadar Theopolis olarak kalmış, İslam döneminde (MS 638-969) ise Antâkiye olarak anılmış, büyük ölçüde nüfusunu kaybetmiş, zaman zaman buraya nüfus yerleştirmişlerse de orta ölçekte bir şehre dönüşmüştür.¹⁹⁵

Antakya'da bu tarihten sonra meydana gelen çok sayıda deprem felaketinden yıkıcı depremler olan MS 713, MS 835, MS 860, MS 1091, MS 1097, MS 1098, MS 1149, MS 1319, MS 1407, MS 1738, MS 1760, MS 1823, MS 1824, MS 1872, MS 1873 ve MS 1893 depremleri her seferinde Antakya ve yakın çevresinde yıkım yaratmıştır.¹⁹⁶ 20. yüzyıl başlarında Antakya küçük bir kasaba ölçeğinde kente dönüşür (Görsel 34). 6 Şubat depremine kadar büyüme gösteren Antakya büyük bir yıkıma uğramıştır. Bu denli yoğun deprem felaketi ile karşılaşmış olan Antakya ve çevresinin jeolojik koşulları ve ÖDF üzerindeki konumunun sebep olduğu deprem felaketleriyle kentin 2300 yıllık tarihi boyunca yıkılıp yeniden yerleşilmeye devam edilmesi, Antiokheia'dan Antakya'ya dönüşen çok kimlikli ve çok katmanlılığı, vazgeçilmez kent kimliğini oluşturmuştur.

Görsel 34: 1932 Yılında Antakya'nın Havadan Görünümü. *Archaeological Archives*, Erişim tarihi, 29 Temmuz 2023, <https://vrc.princeton.edu/archives/items/show/12180>

¹⁹² Downey 1961, 568-569.

¹⁹³ Todt 2004, 172; Downey 1961, 546-553, 568-569.

¹⁹⁴ Foss 1997, 190-197.

¹⁹⁵ Todt 2004, 173; Sahillioğlu Antakya .

¹⁹⁶ Ambrasseys 2009.

Kaynakça

Ammianus Marcellinus. Hist.

Ammianus Marcellinus History, Volume II: Çev. C. Rolfe, Loeb Classical Library 315. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1940.

Dio Cassius,

Earnest Cary, *Dios' Roman History* Volume VIII. Loeb Classical Library, Londra William Heinemann, New York G: P. Putnam's Sons. 1935.

Chronicon 1234

Anonymi Auctoris Chronicon ad Annum Christi 1234 Pertinens I, Çev. J. L Chabot, Louvain, Scriptorum Syrie Tomus 56. Impremierie Irientaliste 1952.

Edessalı Jacob

Chronicon Iacobi Edesseni, ed. and trans. E. Brooks, CSCO., Scri. Syri, 6, Louvain, 1955.

Holy Bible

Holy Bible containing Old and New Testaments, Translated out the original Tongue, The Book of Genesis, Thomas Nelson and Sons. 1901.

Chrysostom

John Chrysostom, çev. Allen, Pauline, and Wendy Mayer. Taylor & Francis Group, 1999. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/oxford/detail.action?docID=170178>.

Evagrius Ecc. Hist.

The ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus, Çev. Whitby, M., Liverpool University Press. 2000.

Libanius

Libanius Selected Works, The Julianic Orations Norman, A. F., William Heinemann Ltd. Harvard University Press. 1969.

Libanius' Autobiography Oration I, Norman A. F., Oxford University Press 1965.

Malalas Chr.

The Chronicle of Johannes Malalas, Çev. Jeffreys, E., M. Jeffreys, R. Scot, *las*, Australian Association of Byzantine Studies 4 Melbourne 1986.

Marc. Jun. Just.

Marcus Junianus Justinus, *Abrege des Histoires Philippigues de Troque Pompeé*, Marie Pierre Arnaud Lindet, www.forumromanum.org/literature/justin

Nikealı Johannes

The Chronicle of John, Bishop of Nikiu, Çev. Charles, W.C., Oxford: Oxford University Press. (1916).

Procopius I.

Procopius, History of Wars VI. Çev. Dewing, H., B., Harvard University Press, Loeb Classical Library, (1996).

Procopius VI. Anecd.

Procopius VI The Anecdota or Secret History, Çev. Dewing, H. B, Harvard University Press. Loeb Classical Library. (1998).

Procopius VII.

Procopius Vol. VII, Buildings Çev. Dewing, H. B., G. Downey., Harvard University Press, The Loeb Classical Library, (1996).

Philostratus

Philostratus, The Life of Apollonius of Tyana, Books V-VIII çev. C. P. Jones, Harvard University Press, The Loeb Classical Library. 1969

Pseudo-Dionysius Chr.

Pseudo Dionysius of Tell Mahre Chronicle (known also as Chronicle of Zuqnin), Çeviri W. Witakowski, Liverpool University Press. 1996.

Socr. Sch.:

Socrates Scholasticus, Ecclesiastica Historia, edit. R. Hussey Vol. I. 1853, OXON II E. Typografeo Academico, Bodleian Biblioteco.

Socrates Scholasticus, Ecclesiastical History, London Mc Millan and Co, University Oxford 1878 elektronik kaynak: dbooks.bodleian.ox.ac.uk/boks/PDFs/13014227.pdf

Strabon

The Geography of Strabo Vol. VII, çeviri H. L. Jones, Loeb Classical Library, William Heinemann Ltf, Harvard University Press. 1961.

Symeon Stylites.

La vie ancienne de S. Symeon Stylite le Jeune Vol. 1. Çev. Van der Ven, P. Brussels, 1962.

Theophanes

The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History A.D.284-813, Çev. C. Mango, & R. Scott, Clarendon Press, Oxford 1999.

Modern kaynaklar

Antioch I-V

Antioch on-the-Orontes, Vol. 1: The Excavations of 1932, ed. G. Elderkin, Princeton University Press,1934.

Antioch on-the-Orontes, Vol. II: The Excavations of 1933-1936, ed. R. Stillwell, 1938, Princeton University Press,1938.

Antioch on-the-Orontes III: The Excavations of 1937-1939, ed. R. Stillwell, Princeton University Press,1972.

Antioch on-the-Orontes IV/1: *Ceramics and Islamic coins*, O. Waage, Princeton, Princeton University Press, 1948.

Antioch on the Orontes IV/2: *Greek, Roman, Byzantine, and Crusaders' Coins*, D. B. Waage, Princeton, Princeton University Press, 1952.

Antioch on the Orontes V, *Les portiques d' Antioche*, J. Lassus Princeton, University Press. 1972

Akyüz et al 2006.

Akyüz, H.S., E. Altunel, V. Karabacak, C. C. Yalciner , Historical earthquake activity of the northern part of the Dead Sea Fault Zone, southern Turkey , Tectonophysics 426 (2006) 281–293 .

Ambraseys 2009.

Ambraseys, N. (2009). *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East a multidisciplinary study of seismicity up to 1900*. Cambridge University Press.

Bakır 2021

Bakır, M., "Antiokheia: Depremlerin Gölgesindeki Kent (6. yüzyıl)", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2021, Cilt: 8, Sayı: 2 (Sf. 229-243)

Bakır 2022

Bakır, M., The Effects Of Earthquakes in Antioch And its Vicinity: Evidence of Repair, Rebuilding and Urban Reorganization between the Fourth And Thirteenth Centuries, İTÜ Lisaansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Brands 2009

Brands, G., (2009). Prokop and Das Eiserne Tor. Ein Beitrag zur Topographie von Antiochia an Orontes. (Ed. I. Eichner, V. Tsamakda, Reichert Verlag Wiesbaden), *Syrien un seine Nachbarn von der Spätantike bis in die Islamische Zeit*, 9-20.

Brands 2016

Brands, G., (2016). Antiochia in der Spätantike: Prolegomena Zu Einer Archäologischen Stadtgeschichte, Walter De Gruyter GmbH.

Casana 2004

Casana, J., "The Archaeological Landscape of Late Roman Antioch" *Culture and Society in Later Roman Antioch*, edit. I. Sandwell, J. Huskinson. 102-125. Oxbow Books. 2004.

Cimok 2000

Cimok, F., A Corpus Antioch Mosaics, İstanbul: A Turizm Yayınları.

Doran 1992

The Lives of Simeon Stylites, Çev. R. Doran Massachusetts: Cistercian Publications.1992

Downey 1961

Downey, G., *A History of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton University Press 1961.

Downey 1938

Downey, G., "Seleucid Chronology in Malalas", *American Journal of Archaeology* A 42(1938), 102-120.

Campbell 1934

Campbell, W. A., "The Circus", *Antioch on the Orontes* I edit. G. W. Elderkin, 34-41, Princeton University Press, Princeton .

Campbell 1941.

Campbell, W. A., 1941. "The Martyrion at Seleuceia Pieria", *Antioch on the Orontes III, The Excavations 1937-1939*, ed. R. Stillwell, 35-54, Princeton University Press.

Campbell and Stillwell 1941

Campbell, W. A., R. Stillwell, (1941) "Catalogue of Mosaics", *Antioch on The Orontes III*, s171-219.

Comfort 1958

Comfort, H., 1958. "Imported Western Terra Sigillata", *Antioch on the Orontes Vol IV.1 Ceramics and Islamic Coins.*, edit. F.O Waage, 61-78., Princeton University Press.

Demir 2004

Demir, A., "The Urban Pattern of Antakya: streets and houses", *TOPOI* supl. 5: Antioche de Syrie Histoire, images et traces de la ville antique, 221-238, Boccard Paris.

Elderkin 1934

Elderkin, G.W., "The Figure Mosaics", G., *Antioch on the Orontes* I edit. G. W. Elderkin,1934, 42-48, Princeton University Press, Princeton.

Fisher 1934a

Fisher, C. S., 1934. "Bath B, House A and the Roman Villa", *Antioch on the Orontes* I edit. G. W. Elderkin, 8-18, Princeton University Press, Princeton.

Fisher 1934b

Fisher, C. S. 1934. "Bath A", *Antioch on the Orontes* I. ed. G. W. Elderkin, 4-7, Princeton University Press.

Fisher 1934c

Fisher C. S., 1934. "Bath C", *Antioch on the Orontes* I. ed. G. W. Elderkin, 19-31, . Princeton University Press.

Foss 1997

Foss, C., 1997. "Syria in Transition, A.D. 550-750: An Archaeological Approach", *Dumbarton Oaks Papers* 51, 189-269.

Guidaboni et al 1994

Guidaboni, E., Comastri, A., Traina, G. (1994), *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to the 10th Century*, Rome.

Karabacak 2007

Karabacak, V., Öludeniz Fay Zonu Kuzey Kesiminin Kuvaterner Aktivitesi, Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi 2007.

Kenfield 2014

Kenfield, S., 2014. "Antakya Kazılarının Tarihçesi/ History of the Antioch Excavations", *Asi'deki Antakya/Antioch on the Orontes*, edit. S. Redford, 36-78, Koç Üniversitesi Yayınları.

Kondoleon 2000

Kondoleon, C., (2000). *Antioch The Lost Ancient City*, Princeton University Press in Association with the Worcester Art Museum.

Korkmaz 2006

Korkmaz, H., "Antakya'da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafya Bilimler Dergisi* 4 (2), 47-63.

KVMGM 2023/2

Antakya'nın Çok Katmanlı Kültürel Mirasının Deprem Sonrası Belgelenmesi, Hasar Tespiti ve Değerlendirmesi Raporu, V2 ODTÜ-TAÇDAM, <https://tacdam.metu.edu.tr>.

Lassus 1934.

Lassus, J., 1934. "Mosaique de Yakto", *Antioch on the Orontes I* edit. G. W. Elderkin, 114-156, Princeton University Press, Princeton.

Lassus 1938a

Lassus, J. 1938., "Une Villa de Plaisance a Yakto", *Antioch on the Orontes II* ed. R. Stillwell , 95-144, Princeton University Press.

Lassus 1938b

Lassus, J., 1938. "L'Eglise Cruciforme Antioche Kaoussie 12 F", *Antioch on the Orontes II*, ed. R. Stillwell, 5-44, Princeton University Press.

Lassus 1972,

Lassus, J., *Les Portiques D'Antioche*, *Antioch on the Orontes V.*, Princeton University Press.

Leblanc -Poccardi 2005

Leblanc J., G. Poccardi, "L'eau domestique et l'eau sauvage a Antioche-sur-l'Oronte: problemes de gestion", *TOPOI* supl. 5: Antioche de Syrie Histoire, images et traces de la ville antique", 239-256, De Boccard Paris.

Levi 1947

Levi, D., 1947. *Antioch Mosaic Pavements I-II*, Princeton University Press.

Morey 1938

Morey, C. R. *The Mosaics of Antioch*, Longmans Green And Company, 1938.

Özşahin 2010

Özşahin, E., Antakya'da (Hatay) Yer Seçiminin Jeomorfolojik Özellikler ve Doğal Risk Açısından Değerlendirilmesi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (23), 1-16.

Pamir 2005.

Pamir, H., 2005. "The Orontes Delta Survey", *The Amuq Valley Regional Projects Vol. 1: Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*.edit. A. Yener, 67-98. Oriental Institute Publications.

Pamir 2008

Pamir, H., "The architectural analyse of some baths buildings from Antioch: Bath F, Narlıca Bath, and Çekmece Bath buildings", *EUERGETES Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag*, 945-963 (2008). Adalya Publication, Antalya

Pamir 2012

Pamir, H., "Preliminary results of the recent archaeological researches in Antioch on the Orontes and its vicinity" *Les sources de l'histoire du paysage urbain d'Antioche sur l'Oronte* Université Paris 8 Vincennes-Saint Denis, Actes des journées d'études des 20 et 21/09/ 2010, 259-270. 2012.

Pamir 2014a

Pamir, H., "Archaeological Research in Antioch On The Orontes And Its Vicinity: 2002-2012". Ed. S. Redford, *Antioch on the Orontes: Early Explorations In The City Of Mosaics/ Asi'deki Antakya: Mozaikler Şehrinde İlk Araştırmalar*", edit. S. Redford, Koç Üniversitesi Yayınları, 78-123, İstanbul (2014)

Pamir 2014b

Pamir, H., "Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı", *Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları Yayın No: 50: 251-274, Ankara (2014)

Pamir 2015

Pamir, H. "Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazıları 2013" *36. Uluslararası Kazı Sonuçları Sempozyumu*, 36(3), 271-294, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 167-3, Ankara (2015)

Pamir 2017

Pamir, H., "An Underworld Cult Monument in Antioch: The Charonion", *Overturning Certainities in Near Eastern Archaeology*, E Festschrift in Honor of K. Aslıhan Yener", Brill Leiden-London. (2017)

Pamir 2023

Pamir, H., "New Phase Excavations at Antioch: The First Thoughts on Forum of Valens /Public Building from the Rescue Excavations Antioch" *in Late Antiquity: Dialogue between the new archaeological results and text*. (Baskıda).

Pamir-Kara 2022

Pamir, H. D. Kara 2022. "A new triclinium mosaic from Antioch depicting the Toilet of Pegasus, the Muses, Boeotia and Mount Helicon, and Hesiod and Calliope", 14th AIEEMA Congress 15-19 October 2018 Cyprus.

Pamir-Kara-Işıklıkaya 2022

Pamir, H., D. Kara, I. Işıklıkaya "A new geometric mosaic decorating a monumental public building in Antioch: preliminary remarks Pamir, H. D. Kara 2022." A new triclinium mosaic from Antioch depicting the Toilet of Pegasus, the Muses, Boeotia and Mount Helicon, and Hesiod and Calliope", 14th AIEEMA Congress 15-19 October 2018. Cyprus.

Pamir et al 2020

Pamir H., Isıklıkaya Laubscher I. R., Henry A., 2020. "Antakya Hipodrom Ve Çevresi Kazıları 2018", 41. Uluslararası Kazı, Araştırma Ve Arkeometri Sempozyumu, 2(41), 349-370. T TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara (2020)

Pamir Sezgin 2016

Pamir, H., N. Sezgin, "The Sundial and Convivium Scene on the Mosaic From the Rescue Excavation in a Late Antique House of Antioch", Adalya XIX (2016), 251-280.

Pamir Yamaç 2012

Pamir, H., İ Yamaç, "Antiokheia ad Orontes Suyolları ". Adalya XV (2012), 33-64.

Pamir -Kocaman 2023

Pamir,H., B. Kocaman, "Son Dönem Çalışmaları Işığında Antiokheia Circusu/Hipodromu" HÖYÜK, 18. Türk Tarih Kurumu. Baskıda.

Pinon 2005

Pinon, P., "Permanences et transformations dans la topographie d'Antioche apres l'antiquite", *TOPOI* supl. 5: Antioche de Syrie Histoire, images et traces de la ville antique", 191-219. De Boccard Paris.

Pirazzoli et al 1991

Pirazzoli, P.A., J. Laborel, J.F. Saliege, O. Erol, İ. Kayan, and A. Person, Holocen raised shorelines on the coast (Turkey), Paleogeographical and tectonic implications, *Marine Geology* 96(1991), 295-311.

Poccardi 1995

Poccardi Grégoire. Antioche de Syrie. Pour un nouveau plan urbain de l'île de l'Oronte (Ville Neuve) du IIIe au Ve siècle. In: Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité, tome 106, n°2. 1994. pp. 993-1023;

Sahillioğlu Antakya

Sahillioğlu, H., "ANTAKYA", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Antakya> (28.07.2023).

Sauvaget 1934

Sauvaget, J., "Le Plan de Laodicee-sur-Mer", *Bulletin d'etudes orientales* T.4, 1934, 81-116.

Stillwell 1941

Stillwell, R., 1941 "Outline of the Campaigns", *Antioch on the Orontes* III, The Excavations 1937-1939, ed. R. Stillwell, 1-34, Princeton University Press.

Todt 2004

Todt, K. P., 2004. "Antioch in the Middle Byzantine Period (969-1084): the reconstruction of the city as an administrative, economic military and ecclesiastical center", *TOPOI* supl. 5: Antioche de Syrie Histoire, images et traces de la ville antique", 171-190, De Boccard Paris.

Weulersse 1934

Weulersse, J. "Antioche, essai de geographie urbaine", *Bulletin d'Etudes Orientales*, 4, 1934, p. 27-79.

Wilber 1938

Wilber, D., 1938. "The Plateau of Daphne: The Springs and the Water System Leading to Antioch." Edit. Stillwell, R. (ed.) *Antioch-on-the-Orontes. II. The excavations 1933-1936*. Princeton, Princeton University Press.

- MTA Genel Müdürlüğü. (2022). Deprem Bölgeleme Haritası. Erişim Adresi: https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/dep_bol_harita (26.07.2023).
- Nalbant, S. S., McCloskey, J., Steacy, S. ve Barka, A. A. (2002). Stress Accumulation and Increased Seismic Risk in Eastern Turkey. *Earth and Planetary Science Letters*, 195(3-4), 291-298.
- Richter, C. F. (1935). An Instrumental Earthquake Magnitude Scale. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 25(1), 1-32. <https://doi.org/10.1785/BSSA0250010001>
- Saroglu, F. (1992). The East Anatolian Fault Zone of Turkey. *Ann. Tectonicae*, 99-125.
- Şengör, A. M. C., Görür, N. ve Şaroğlu, F. (1985). Strike-slip Faulting and Related Basin Formation in Zones of Tectonic Escape: Turkey as a Case Study.
- Ülben, E. (2005). Depremin Fiziksel Mekanizması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(7), 85-91. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ticaretfd/issue/21347/228991>
- Ünlügenç, U. C., Öçgün, A. G. ve Akıncı, A. C. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Gaziantep Depremleri; Adana İli ve Yakın Kesimlerine Yansımaları. *Geosound (Yer Bilimleri) Dergisi*, 57(1), 1-41.
- US Geological Survey (2023). M 7.8 Pazarcik Earthquake, Kahramanmaras Earthquake Sequence. Erişim Adresi: <https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/us6000jllz/region-info>
- Westaway, R. (2003). Kinematics of the Middle East and Eastern Mediterranean Updated. *Turkish Journal of Earth Sciences*, 12(1), 5-46.
- TC. Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay-Depremleri Raporu, 1-140.

